

Mia Ulvila

OPETTAJAN ITSETUNTEMUS

Itsen ja toisen kohtaaminen opetustyössä

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
joulukuu 2019

TIIVISTELMÄ

Mia Ulvila: Opettajan itsetuntemus: Itsen ja toisen kohtaaminen opettajan työssä
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Elinikäisen oppimisen ja kasvatuksen tutkinto-ohjelma
Joulukuu 2019

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella itsetuntemuksen merkitystä opettajan työssä. Tutkimuksen aihe perustuu Helena Aarnion (2010) väitteelle onnistuneen opettajan työn kulmineitumisesta itsetuntemukseen. Itsetuntemusta tarkastellaan Howard Gardnerin moniälykkysteorian valossa, joka on myös suomalaisen koulutuksen ja opetussuunnitelmien pohjalla. Itsetuntemuksen merkitys korostuu opettajan työn etiikassa, jota tarkastellaan erityisesti Kirsi Tirrin kirjallisuuteen ja tutkimuksiin tukeutuen. Työssä tarkastellaan myös opettajan työn tehtävää sekä kasvatuksen päämäärää muun muassa Simo Skinnarin ja Helena Viskarin rakkauden pedagogiikan kautta. Lisäksi tutkielmassa nostetaan esille opettajan työn professionaalinen luonne sekä vallan ja vastuun kysymyksiä, jotka nivoutuvat toiminnan kautta opettajan itsetuntemukseen ja arvomaailmaan.

Opettajan valta ja vastuu perustuvat eettisille valinnoille, joita ohjaavat opettajan ja yhteiskunnan arvot. Opettajan työn perimmäisenä tehtävänä on ihmisen kasvamaan saattaminen siten, että kasvatettava voisi löytää oman todellisen itsensä äärelle, itsensä toteuttamiseen ja oman elämäntarkoituksen oivaltamiseen. Opetuksen päämääränä voidaan pitää oppilaan itseytymistä ja oman elämäntehtävän oivaltamista, kasvua itseksi. Opettajan on oltava hereillä nykyajan kasvatustodellisuudesta muuttuneen koulun ja yhteiskunnan ristipaineessa, jossa opettajan kasvatuksellisen tehtävän rinnalla on paine tuottaa yhteiskunnallisesti tuottavia yksilöitä. Lisäksi muuttunut koulukulttuuri ja koulun haasteet lisäävät opettajiin kohdistuvia odotuksia, joiden mukaan opettajan tulee olla todellinen monitaituri. Selvitäkseen työssään hyvin opettajan on tunnettava itsensä ja oma arvopohjansa.

Tutkimuksen aineisto koostuu kahden harkitusti valitun opettajan puolistrukturoidusta teemahaastattelusta. Teemahaastattelun runko rakentui kahdeksasta itsetuntemuksen elementistä, mikä oli muodostettu Aarniota mukaillen moniälykkysteorian valossa. Itsetuntemuksen elementit olivat: arvot, persoonan ominaisuudet, tarpeet, tunteiden kokeminen, ennakkokäsitykset sekä tietoisuus siitä miten itse on suhteessa toisiin ja millä tavoin toiset vaikuttavat itseen. Litteroidut haastattelut analysoitiin aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä.

Tutkimuksen teoreettisen tarkastelun ja empiirisen osan synteessinä sisällön analyysin avulla löydettiin tulokset, joiden mukaan itsetuntemus opettajan työssä muodostuu kahdesta osa-alueesta: Tietoisesta itsen kohtaamisesta sekä tietoisesta toisen ihmisen kohtaamisesta. Keskeistä itsen kohtaamisessa on oman persoonan puolien sekä tarpeiden tunnistaminen. Itsen kohtaamisen ja opettajana kehittymisen edellytys on oman keskeneräisyyden hyväksyminen. Toisen kohtaamisen keskiössä on arvotietoisuus, joka ohjaa taustalla kaikkea opettajan toimintaa. Sen lisäksi kohtaaminen syntyy toisen erilaisuuden hyväksymisestä ympäristössä, johon opettaja tuo todellisen autenttisen itsensä.

Tutkimuksen loppupäätelmänä voidaan sanoa, että itsetuntemus rakentaa pohjan merkitykselliselle toiminnalle ja työn ilolle. Tulevaisuuden opettaja on transmodernin ajan ihminen, joka tuntee itsensä, hyväksyy itsensä ja toimii sydäimestään käsin tuoden rakkauden pedagogiikan luokkahuoneisiin. Hän tunnistaa millä tavoin itse on suhteessa maailmaan ja millä tavoin maailma vastaa hänelle. Hän on eettisesti ja vastuullisesti toimiva aikuinen. Hänen toimintaansa ohjaavat vahvat arvot, jotka pohjautuvat ihmisen todellisen itsen löytämiseen ja toisen kasvamaan saattamiseen.

Avainsanat: Itsetuntemus, opettajuus, arvot, kohtaaminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	ITSETUNTEMUS	7
2.1	MITÄ ITSETUNTEMUS TARKOITTAÄ?.....	7
2.2	ITSETUNTEMUS OSANA MONIÄLYKKYYSTEORIAA	11
2.3	ITSETUNTEMUKSEN KEHITTÄMINEN	14
3	OPETTAJAN VASTUU JA VALTA	18
3.1	MITÄ ON NYKYAJAN HYVÄ OPETTAJUUS?	19
3.2	OPETTAJAN TYÖN TEHTÄVÄ JA KASVATUKSEN PÄÄMÄÄRÄ	21
3.3	KASVATUKSEN LAATUUN VAIKUTTAMINEN	23
3.4	EETTISYYS OPETTAJAN TYÖSSÄ, MORAALINEN JA AUTENTTINEN OPETTAJA	25
4	TUTKIMUKSEN METODOLOGIA	27
4.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	27
4.2	TUTKIMUSMENETELMÄT	27
4.3	AINEISTON ANALYYSI.....	30
4.4	TUTKIMUSAINIISTO	32
5	TULOKSET	34
5.1	OPETTAJAN SUHDE ITSEENSÄ	35
5.1.1	<i>Persoonan ominaisuudet ja toimiminen erilaisissa rooleissa: Kuka minä olen? ...</i>	36
5.1.2	<i>Tarpeet itsensä toteutumisen edellytyksenä</i>	38
5.1.3	<i>Opettajakin on keskeneräinen ihminen</i>	41
5.2	KOHTAAMINEN OPETTAJAN TYÖN YTIMESSÄ	44
5.2.1	<i>Ymmärrän itseäni, hyväksyn toisen</i>	46
5.2.2	<i>Olemisen välittyminen ympäristöön, sisäinen todellisuus luo ulkoista</i>	49
5.2.3	<i>Arvot kohtaamisen pohjana</i>	53
5.3	OPETTAJAN ITSETUNTEMUKSEN KITEYTTÄMINEN	56
6	LUOTETTAVUUDEN TARKASTELU	58
7	POHDINTA	62
7.1	UUDEN AJAN OPETTAJUUS – ITSETUNTEMUS VALONA TUNTEMATTOMALLA TIELLÄ	62
7.2	MITEN SAATELLAAN KASVAMAAN IHMISEKSI?.....	64
8	LÄHTEET	67

1 JOHDANTO

Koulumaailma on ollut jo pitkään murroksessa. Koulujen toimintaympäristöjen ja opetuksen kehityssuunnassa tapahtunut muuttuminen ovat asettaneet opettajan työlle ja osaamiselle uudenlaisia haasteita, joihin on pystyttävä vastaamaan. Nykykoulun haasteita ovat muun muassa lisääntyneet ja laajakirjoiset oppimisen ongelmat, opintojen viivästyminen tai keskeytyminen, syrjäytyminen sekä oppilaiden alhainen motivaatio koulutyötä kohtaan. Monet koulun ongelmista ovat heijastumia yhteiskunnallisesta muutoksesta ja työelämän uusista vaatimuksista, mihin osaltaan vaikuttavat myös koulutyön sisällöt ja toimintatavat. Uutta näkemystä tarvitaan niin johtajien kuin opettajienkin työhön, tehtäviin ja osaamisvaatimuksiin. Opettajilta vaaditaan tässä ajassa monipuolista oppineisuutta ja kykyä tulkita jatkuvasti muuttuvia kasvatuksen sosiaalisia ehtoja. Pärjätäkseen nopeasti muuttuvassa koulumaailmassa runsaiden käytännön työn haasteiden keskellä, opettaja tarvitsee lisäksi taitoa kohdata asiat ja ihmiset hyvin. (Ks. Aarnio 2010; Isokorpi 2008; Värri 2007).

Oppimisen tutkimus on tuonut uusia näkökulmia onnistuneen oppimisen ympäristöjen ja olosuhteiden luomiseen. Oppimisen keskiössä ei enää ole opettajan tietämys vaan enemmänkin opettajan kyky kohdata oppilaat ja luoda otolliset olosuhteet oppimiselle. Mutta mikä edesauttaa näiden asioiden ilmentymistä? Aivotutkija ja kasvatustieteen professori Minnan Huovilainen (2019) on sanonut, että *"opettajan tärkein oppimista tukeva taito on omien tunteiden hallinta ja oppimiselle suotuisan hyväksyvän tunneilmapiirin luominen luokkaan"*. Kyky luoda oppimiselle suotuisaa tunneilmapiiriä ja aitoa kohtaamista toisen ihmisen kanssa, vaatii opettajalta kykyä tuntea, hyväksyä ja kohdata itseään. Se vaatii omien tunteiden hallintaa, tunnistamista ja kykyä laskeutua auktoriteettiasemasta ihmiseksi ihmiselle. Kasvatuspsykologi Helena Aarnion (2010) mukaan siinä on kysymys itsetuntemuksesta, joka nivoutuu läheisesti kaikkeen vuorovaikutukseen.

Koen, että itsetuntemuksen teorioita tarkastelemalla sekä itsetuntemuksen vaikutuksia ja merkityksiä opettajuudessa pohtimalla voidaan päästä tulevaisuuden hyvän opettajuuden keskiöön. Itsetuntemustutkimus on tärkeää opettajien henkilökohtaisen kasvun vuoksi sekä siksi, että opettajan työhön liittyy suuri kasvattamisen vastuu sekä valta, joka edellyttää käytettävien työmenetelmien ja opettajana olemisen reflektointia. Opettajan työ pohjautuu arvoihin, joita hän työssään luo, välittää ja toteuttaa. Kaikki pedagogiset ratkaisut, viralliset ja epäviralliset säädökset sekä opetussuunnitelmat ovat arvosidonnaisia. Opettajan on jatkuvasti kysyttävä itseltään, kuka hän on ja miksi hän toimii siten kuin toimii. Opettajan on kyettävä katsomaan itseään ja vastaamaan itselleen toimintansa taustalla vaikuttavista tekijöistä. Ilman tietoista itsereflektiota ja tuntemusta itsestään opettaja ei voi onnistua tehtävässään. Jos opettaja ei ole selvillä omista arvoistaan, persoonastaan, tunteistaan, ajattelustaan ja toimintatavoistaan, hän ei voi myöskään kokea syvää merkityksellisyyttä työssään. Työn merkityksellisyyden kokeminen on edellytys työssä jaksamiselle ja työn ilolle. Tutkimusten mukaan opetusalailla on stressiä ja työuupumusta selkeästi enemmän kuin millään muulla alalla. Ottaen huomioon ympäristön, jossa opettaja työskentelee, olisi mielestäni ensisijaisen tärkeää panostaa opettajien itsetuntemuksen kehittämiseen ja sitä kautta työhyvinvoinnin parantamiseen. (Ks. Esim. Hakala 2005; Heikkinen 1999; Manka 2018; Onnismaa 2010.)

Suomalaisen perusopetuksen opetussuunnitelmat ja kasvatuksen tavoitteet perustuvat moniälykkyysteoriaan, jonka mukaan ihmisen älykkyys ja lahjakkuus ovat kehitettävissä olevia taitoja. Älykkyyttä on monilla eri osa-alueilla, kuten loogis-matemaattinen, kinesteettinen, musikaalinen ja intrapersonallinen älykkyys. Jokainen älykkyyden osa-alue on yhtä tärkeä ja koulussa pyritään tukemaan ja tunnistamaan erilaiset älykkyyden osa-alueet. Moniälykkyysteorian on luonut Howard Gardnerin ja tässä tutkimuksessa itsetuntemuksen merkitystä ja ilmenemistä opetustyössä lähestytään Gardnerin moniälykkyysteoriaan ja itsetuntemuksen määritelmään nojautuen. Tutkimuksen empiirinen osa koostuu puolistrukturoidusta teemahaastattelusta, jonka kysymykset on rakennettu gardnerilaisen määritelmän valossa Aarniota mukailen.

Kiinnostukseni aiheeseen on noussut omista havainnoistani itsetuntemuksen ja työelämän välisestä yhteydestä. Opiskellessani

työhyvinvointia ja työskennellessäni steinerkoulussa aineenopettajana näin, miten tärkeää käytännön työssä on se, että opettaja on tietoinen itsestään, omasta olemisestaan, tunteistaan ja toimintaansa ohjaavista tekijöistä. Opettaja tekee työtä koko persoonallaan ja olemuksellaan, hän ei voi pelkästään piiloutua jonkun roolin taakse ja toimia sieltä käsin. Opettajan oleminen välittyi luokkahuoneeseen ja oppilaisiin, oli hän siitä tietoinen tai ei. Steinerpedagogiikassa opettajan itsetuntemusta korostetaan ja opettajalle ehdotetaan myös harjoitteita, joita tekemällä hän ennen opetustaan rakentaa yhteyden itseensä. Työssä onnistumisen kannalta pidetään tärkeänä sitä, että opettaja itse on kontaktissa itseensä. (Ks. Steinerkoulun kansainvälinen opetussuunnitelma, 2004.)

Kiireinen ja hektinen opettajan työ ei kuitenkaan arjessa kovin hyvin anna tilaa hetkille, joissa opettaja voisi pysähtyä itsensä äärelle ja kuunnella hiljaisuudesta kumpuavaa viisautta. Sen vuoksi opettajien olisi tiedostettava pysähtymisen ja kontaktin luomisen tärkeys työssään. Opettajille tulisi olla tarjolla menetelmiä, joilla he voivat luoda yhteyden itseensä ja oppia tulemaan tietoisiksi itsestään. Sisäisen itsensä tiedostamisen yhteydestä opettajan työn onnistumiseen ja työssä jaksamiseen olisi puhuttava enemmän jo opettajankoulutuksessa. Siitä olisi tehtävä prioriteetti, ihan kuin mistä tahansa opetukseen valmistautumisesta. Tutkielmani on tukemassa oman työni kehittämistä jooganopettajana työhyvinvoinnin kentällä. Tavoitteenani on tutkimukseni avulla myös lisätä tietämystä itsetuntemuksen ja työssä jaksamisen välisestä yhteydestä sekä tuoda oma panokseni koulun murrosvaiheen opettajuuden haasteiden purkamiseen.

2 ITSETUNTEMUS

2.1 *Mitä itsetuntemus tarkoittaa?*

Helena Aarnio (2010) väittää onnistuneen opettajan työn kulminoituvan itsetuntemukseen. Mitä itsetuntemus on ja voiko sitä tieteellisesti tarkastella? Simo Skinnarin (2004) mukaan tieteen tie voi viedä melkein minne vain, myös ihmisyyden ytimeen. Sinne siis!

Ihmisyuden ytimessä koen olevan sen todellisen itsen, josta puhuvat niin uskonnot kuin taiteet ja tieteetkin. Kautta aikojen ihmistä on kutsunut oman elämänsä merkityksen löytäminen, tie totuuteen. Mikä on tuo tie, joka vie meidät totuuden äärelle? Mistä se löytyy? Jeesus Kristus julisti luottamusta omaan sisäisyyteen opettamalla ”Minä olen tie, totuus ja elämä.” Kehotusta voisi tulkita kutsuna jokaiselle minuudelle tuntea itsensä, löytää totuus itsestään. Samoin teki Aristoteles omiana aikanaan julistamalla Apollonien temppelin aforismia ”Tunne itsesi!” Aristoteleen julistus voitaisiin myöskin tulkita kehotuksena tuntea sisällään olevaa itseään.

Aarnion (2010) oletus on, että opettaja, joka tuntee itseään, pystyy kohtaamaan toisen ihmisen sillä tavoin, että kohtaaminen tukee oppilaan ohjaamista ja siten tuottaa parempaa oppimista. Vuorovaikutusosaaminen ja itsetuntemus ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa ja taidot kehittyvät rinnakkain. Toisen ihmisen maailmaan löytäminen ja sen ymmärtäminen edellyttävät aitoa kohtaamista. Itsensä tunteva opettaja kykenee ohjaamaan opiskelijat aidon itsensä äärelle ja tukemaan opiskelijoissa taitoja, joilla he oppivat tukemaan toinen toisiaan (vrt. Steinerkoulun kansainvälinen ops 2004). Tällöin oppiminen ja opiskelu laajentuvat substanssiosaamisesta kokonaisvaltaiseen ammatilliseen kehittymiseen ja eheäksi persoonaksi kasvamiseen (Aarnio 2010, 156).

Skinnari (2004, 10) hahmottelee opettajuutta ihmisyyden ja rakkauden esiin kutsumisena, joka perustuu itsensä kasvattamiseen ja itsensä eheyttämiseen. Opettaja kulkee, Skinnarin (2004, 26) sanoin, läpi elämän

kulkevaa itsekasvatuksen tietä, josta asteittain löytyy pedagoginen rakkaus. Opettajan vastuu on suuri, sillä ilman itsetuntemusta ja vuorovaikutustaitoja ihmiseksi kasvamaan saattaminen ei ole mahdollista. Ei ole mahdollista kuljettaa toista sinne, missä itse ei ole ollut. Opettaja on suunnan näyttäjä, jonka esimerkistä toiset kasvavat. Itsensä tunteva opettaja pystyy kulkemaan ohjausta estävien ja vaikeuttavien tilanteiden läpi ja ylittämään ne (Aarnio 2010, 156).

”Jokaisen on löydettävä omat keinonsa, oma tiensä, omien edellytystensä mukaiset keinonsa, millä vaikuttaa herättävästi. – –Tämä on ainoa neuvo, jonka rohkenen sanoa empimättä. Omasta itsestä on aloitettava. On aloitettava tästä tietoisuudesta: minä nukun, minut on suggeroitu.”

Lainaus on Yrjö Kallisen (1971, 177) ”Elämmekö unessa” kirjasta. Mielestäni tähän kiteytyy valitsemani aiheen ydin. On aloitettava omasta itsestä ja avattava silmät itselleen. Katsottava syvälle sisään, rehellisesti itseensä, ja huomattava, mikä minussa on kasvamaan kutsuvaa, keskeneräistä, raakaa, ja annettava sen eheytyä ja puhjeta kukkaan. Silloin voi löytää omasta sisimmästään rakkauden, joka synnyttää aidon ihmisyyden kunnioittamisen jokaisessa toisessa ja jokaista toista kohtaan (vrt. Skinnari 2004).

”*Kuka minä olen?*” on kysymys, johon ihminen on ikuisuuden etsinyt vastausta, sitä kuitenkin yksiselitteisesti kenties koskaan löytämättä. Psykologiassa on etsitty vastauksia todellisen itsen ja persoonallisuuden kysymyksiin ja siihen, miten tuon todellisen itsen voisi saavuttaa. Onko olemassa keinoja, joilla tavoittaa todellinen itsensä? Monissa vanhoissa viisaustraditioissa ihminen nähdään mikrokosmoksena makrokosmoksessa, jonka ytimessä on rakkauden olemus. Keinoja sen löytämiselle ovat hiljentyminen, kuuntelu ja kiireen pysäyttäminen. (Skinnari 2004, 26.) Mikä itsensä tuntemisen tarkoitus siinä on? Onko sen tavoite löytää tuo todellinen minuus, todellinen itse, jonka ydin on puhdasta rakkautta?

Itsetuntemus ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Englanninkielessä itsetuntemusta kuvataan ainakin kahdella termillä: *sense of self* ja *self knowledge*. On helppo ymmärtää, mikä näiden ero on, vaikka suomenkielessä itsetuntemusta varten onkin vain yksi sana. Oman tulkintani perusteella *sense of self* tarkoittaa tuntemusta tai kokemusta itsestä, siitä todellisesta syvästä ytimestä, joka minä pohjimmiltani olen. Se on kokemus siitä, että ”minä olen”.

Sen sijaan ”*self-knowledge*” avautuu minulle tietämyksenä itsestä. Se on ”minä” erilaisissa ympäristöissä tai konteksteissa. Se on itsetuntemusta minuuden osista, jotka kehittyvät historiallisesti eri vaiheissa elämää.

Molempien itsetuntemusten määritelmien edellytyksenä on ”minuus”, jota voidaan analysoida ja havainnoida. Minuus erottaa ihmisen eläimestä ja on edellytys sisäiseen toiminnan tarkasteluun, itsereflektioon (Ojanen 2011,10). Ojanen (2011, 18-19) kuvailee minuuden kehittymistä Agatha Christien tarinan kautta, jossa minuus oivalletaan kokemalla ruumiillisuus osaksi itseä sen sijaan, että tarkkailtaisiin ruumiillisuutta ja itseä kolmannessa persoonassa. Tarinassa minuuden oivaltamista pidetään ensimmäisenä askeleena persoonallisen elämän etenemisen tiellä. Skinnari (2004, 27) kuvailee minuuden löytämistä itsessämme olevan kerjäläisen ja kuninkaallisen sisäisenä liittona, jossa löydämme ihmisyyden ytimen sisältämme ja samalla oivallamme liittyvämme koko maailmankaikkeuteen.

Ojasen (2011, 19) mukaan itsetuntemus nykyisellä tavalla ymmärrettynä totuudellisena sisäisen itsen ja minuuden näkemisenä on ollut olemassa noin 300 vuotta, jolloin sisäistä itseä kuvaavat termit *self*, *mind* ja *consciousness* (minuus, mieli ja tietoisuus) ovat syntyneet. Sitä ennen itsensä tuntemisen ajatellaan olleen sosiaalisen minän ymmärtämistä, johon Aristoteleskin omalla kehotuksellaan ”Tunne Itsesi” kenties viittasi. Danzingerin (1997, 137-149) mukaan Aristoteleen aikana ihmisen tehtävänä oli täyttää tunnollisesti hänelle kuuluvat velvollisuudet ja pitää yllä hyvää terveyttä sekä huolehtia omasta hyvinvoinnistaan. Aikana, jolloin minuudesta ei tiedetty eikä sille ollut sanojakaan, hyvinvoinnista huolehtiminen merkitsi Ojasen (2011, 19) mukaan eri asiaa kuin nykypäivänä. Nykyään itsetuntemus perustuu yksilöllisen minuuden ideaan, jonka tarkoituksena on nähdä oma minuus ja sen kaikki vivahteet (Ojanen 2011, 19).

Itsetuntemus (*sense of self*) nähdään länsimaisen psykologian määritelmien valossa vapautteen, oikeudenmukaisuuteen ja ”hyvään elämään” liittyvänä tekijänä. Sen juuret ovat ihmisen pyrkimyksessä mahdollisen täydelliseen itsensä toteutumiseen. (Baker Miller 2005, 165; vrt. Maslow 1976.) Itsen toteutumisen edellytyksenä Rauhala (2014, 178) pitää itsetiedostusta, joka tapahtuu ihmisen henkisen toiminnan tuloksena ja mahdollistaa muuttuvan ja kehittyvän maailmankuvan, jonka ytimessä on jokin ”henkinen objektoiva ja

arvioiva funktio”. Kehityspsykologian teorioiden mukaan itseksi tuleminen, oman itsen todellinen kokeminen, on usein kivulias ja kriisien kautta tapahtuva prosessi. Tässä prosessissa ihminen vaiheittain kasvaa yhä syvemmin omaksi itsekseen, toisista irralliseksi vapaatahtoiseksi ihmiseksi. (Baker Miller 2005, 165-166.)

Itsetuntemus (*self-knowledge*) voidaan nähdä itsessä olevien erilaisten puolien rehellisenä tunnistamisena. Neisser (2008, 35) on jakanut itsetuntemuksen viiteen kategoriaan, joiden kautta ihminen voi tarkastella itseään ja tulla syvemmin tietoiseksi omasta toiminnastaan ja tavoistaan toimia maailmassa. ”Ekologinen itse” on itse juuri sellaisena kuin se havaitaan fyysisessä ympäristössä. ”Interpersoonallinen itse” on myöskin tässä hetkessä havaittava ja koettava itse, joka syntyy tunteiden ja kommunikaation välityksellä. ”Laajennettu itse” tarkoittaa muistiin ja ennakointiin perustuvaa kokemusta itsestä kun taas ”yksityisessä minuudessa” kysymys on siitä, että tiedostamme kokemuksiemme olevan yksinomaan omiamme. Viides itsetuntemuksen osa ”käsitteellinen minä tai minäkuva” syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja yleisistä ihmisluontoa koskevista käsityksistä.

Will Durant (1956, 144) tulkitsee itsensä tuntemista ihmisen käyttäytymisen, moraalin ja ajattelun ymmärtämisenä. Näiden ytimessä on itsemme ymmärtämisen kautta tuleva toisen ihmisen tunteminen. Samaa korostaa Ojanen (2010,10) mukaan Freudin näkemys ihmisen kyvystä nähdä toisessa se, mikä juuri itselle on ominaista sekä psykologian ymmärrys itsestä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Toiset ihmiset ovat peilejä, joiden kautta omaa minää katsellaan. Se, mitä toisessa näen, on oikeastaan heijastuma itsestäni. (Ojanen 2011, 10.)

Ojanen (2011, 20-22) määrittelee itsetuntemusta omasta minuudesta tietoiseksi tulemisena. Hänen mukaansa se tarkoittaa ymmärrystä omasta tilasta, hyvästä ja pahasta, kuolemasta, sukupuolisuudesta ja elämän mielekkyydestä. Aarnio (2010, 159) näkee itsetuntemuksen ihmisen kykynä reflektoida omia ajatuksiaan, tunteitaan ja toimintaansa. Hän jäsentee itsetuntemuksen kahdeksaan elementtiin Howard Gardnerin määritelmään nojautuen. Aarnion mukaan itsetuntemus rakentuu ensinnäkin kyvystä eritellä arvoja eli asioita, joita pitää itselle tärkeänä. Toiseksi se on tietoisuutta omista olemassa olevista käsityksistä ja lähtöolettamuksista sekä niiden vaikutuksesta omaan toimintaan. Kolmanneksi itsensä tunteva tunnistaa omat tunteiden kokemistapansa sekä

puolustautumiskeinonsa, ja osaa säädellä näiden tarkoituksen mukaista käyttöä. Lisäksi itsetuntemuksen keskeisiin elementteihin kuuluvat omien ominaisuuksien tunnistaminen, kuten persoonan kehittämiseksi alttiit piirteet, temperamentti ja persoonan muuttuva luonne sekä omien tarpeiden tunnistaminen. (Aarnio 2010, 159.)

Oman tulkintani perusteella ”*self-knowledge*” on erilaisten puolien tunnistamista itsessä toiminnan kautta. Se vastaa kysymykseen millä tavalla minä olen olemassa. Se on itsensä tuntemista, joka kuvailee, millä tavoin minä olen tai millainen minä olen erilaisissa ympäristöissä. Osat ovat yhteydessä toisiinsa mutta ovat syntyneet ja kehittyneet ihmisen elämänsä aikana (Neisserin 2008, 35). Sen sijaan ”*sense of self*” aukeaa minulle kysymyksenä ”mitä minä pohjimmiltani olen”. Se tarkoittaa itsetuntemusta, joka on syvästi todelliseksi itseksi tulemisesta ja sellaisen todellisen minuuden tuntemista, josta filosofiassa ja eri viisaustraditioissa puhutaan. Tässä työssä olen valinnut tarkastelun kohteeksi itsetuntemuksen tästä ”*sense of self*” -näkökulmasta nojautuen valinnassani Aarnioon ja sitä myöten Gardnerin määritelmään itsetuntemuksesta osana ihmisen monialaista älykkyyttä.

2.2 *Itsetuntemus osana moniälykkyysteoriaa*

Howard Gardner on amerikkalainen moniälykkyysteorian kehittänyt neuropsykologi, jonka mukaan ihmisen älykkyys rakentuu seitsemästä tai kahdeksasta erilaisesta ja itsenäisestä älykkyyden lajista. Gardnerin teoria syntyi kritiikkinä älykkyydosamäärää mittaaville älykkyystesteille, jotka hänen mukaansa saattoivat toimia oppilaiden koulumenestymistä ennustavina testeinä mutta olivat liian suppeita ennustamaan ihmisen menestymistä myöhemmässä elämässään. (Gardner 1983, 3; Gardner 1999.)

Gardner määrittelee älykkyyden biopsykologisena informaation käsittelykykyä, jota voi käyttää kulttuurissa arvostetuilla tavoilla ongelmien tai vaikeuksien ratkaisemiseen ja uusien näkökulmien tai tuotteiden syntymiseen. Kysymys on yhtäältä ihmisen hermojärjestelmän tiedonkäsittelykapasiteetista ja toisaalta kulttuurisista käytänteistä ja arvoista. Gardnerin alkuperäisen ajatuksen mukaan ihmisen älykkyys rakentuu seitsemästä lajista: kielellinen älykkyys, matemaattis-looginen älykkyys, musiikillinen älykkyys, avaruudellinen ja

visuaalinen älykkyys, liikunnallinen älykkyys, intrapersonallinen älykkyys ja interpersoonallinen älykkyys. (Gardner 1983, 60; ks. Laine, Kuusisto ja Tirri 2016.) Gardner on myöhemmin lisännyt teoriaan naturalistisen eli luontoon kohdistuvan herkkyyden sekä pohtinut spirituaalisen herkkyyden lahjakkuuden mukaan ottamista (Tirri ja Nokelainen 2011).

Kielellinen älykkyys liittyy ihmisen taitoon tuottaa ymmärrettävää ja virheetöntä kieltä. Lisäksi se on taitoa ilmaista itseään ja tunteitaan sanoilla ja myös ymmärtää toisen puheen erilaisia vivahteita. Musiikillinen älykkyys on muun muassa musiikillisten vivahteiden tunnistamista, kappaleiden ja melodioiden muistamista ja itsensä ilmaisemisen kykyä musiikin kautta. Loogis-matemaattinen älykkyys taas keskittyy loogiseen ongelman ratkaisukykyyn. Siihen liittyy muun muassa johdonmukaisuus ja loogisesti rakentuvien mallien ja rakenteiden hahmottamiskyky. Avaruudellisesti ja visuaalisesti lahjakas ihminen pystyy helposti hahmottamaan erilaisia tiloja ja hänellä on esimerkiksi hyvä suuntavaisto. Hänellä on kykyä erottaa erilaisia geometrisiä rakenteita, värejä, figuureja ja plastisia rakenteita. Liikunnallinen lahjakkuus puolestaan liittyy oman kehon asennon hahmottamiseen, liikkuvuuteen, ketteryyteen, tasapainoon, notkeuteen ja itsensä ilmaisemiseen kehon kautta, esimerkiksi tanssimalla. (Gardner 1983, 73-237.)

Persoonallisen älykkyyden Gardner jakaa interpersoonalliseen ja intrapersonalliseen älykkyyteen. Intrapersonallinen lahjakkuus on ihmisen kykyä ymmärtää syvällisesti itseään. Ihmisellä on kykyä käsitellä vahvuuksiaan ja heikkouksiaan realistisesti ja kehittää itsetuntemuksensa laatua. Tunteiden tunnistaminen ja käsittely ovat keskeinen osa intrapersonallista älykkyyttä. Interpersoonallisesta älykkyydestä puhuttaessa tarkoitetaan ihmisen vuorovaikutussuhteita toisiin ihmisiin. Tämä älykkyyden laji liittyy ihmisen toimintaan ryhmässä ja kykyyn aistia toisten ihmisten aikomuksia, mielentiloja, temperamenttia ja motivaatioita. Interpersoonallista lahjakkuutta kutsutaan myös sosiaalisesti älykkyydeksi. (Gardner 1983, 238-241.)

Naturalistinen lahjakkuus tarkoittaa luontoon kohdistuvaa syvää kiinnostusta ja ymmärrystä. Ihminen tunnistaa kasveja ja eläimiä ja on haltioitunut luonnon kauneudesta. (Mäkelä 2009, 10.) Spirituaalinen herkkyyys liittyy elämän eksistentiaaliin kysymyksiin ja niiden ymmärtämiseen. Siihen liitetään tietoisuuden havaitseminen, mysteerillisyyden tunnistaminen sekä arvojen ja

yhteisöllisyyden tunnistaminen. (Tirri ja Nokelainen 2011, 28.) Gardner (1999, 54-58) puhuu myös olemassaolon kysymysten esittämisestä, henkisen olotilan saavuttamisesta ja henkisydestä sosiaalisissa suhteissa toisten kanssa, kuten karismaattisuudesta.

Gardner (1983, 238-244) määrittelee itsetuntemuksen intrapersoonallisen ja interpersoonallisen älykkyyden fuusioksi, jossa ihminen tunnistaa sisäisesti itsensä ja pystyy tulkitsemaan myös toisia ihmisiä suhteessa itseensä. Hänen mukaansa itsetuntemus tuo tasapainon sisäisten tunteiden ja toisista ihmisistä tulevan paineen välille. Joissakin tulkinnoissa itsetuntemus voidaan nähdä sisältyvän myös spirituaaliseen älykkyyteen (ks. Tirri ja Nokelainen 2011). Itsensä tunteva on hereillä siitä, mitä hänessä itsessään tapahtuu ja samalla tietoinen, miten hän vaikuttaa ympäristöön ja ympäristö häneen (Gardner 1983, 243).

Aarnio (2010, 158) määrittelee itsetuntemusta kykynä tunnistaa ja ymmärtää omia ominaisuuksiaan, tunteitaan, ajattelutapojaan, motiivejaan, tarpeitaan, arvojaan, ennakkokäsityksiään ja uskomuksiaan. Lisäksi itsetuntemukseen kuuluu omien suhtautumistapojen ymmärtäminen ja taito nähdä miten itse vaikuttaa muihin ja miten toiset vaikuttavat itseen sekä taito kehittää ja muuttaa näitä asioita itsessään ja toiminnassaan. (Aarnio 2010, 158-159; ks. Isokorpi 2008.)

Itsensä tunteva käsittelee omia vahvuuksiaan realistisesti ja kykenee tarkastelemaan myös heikkouksiaan avoimesti. Hän on valmis kohtaamaan itsessä olevat ristiriidat ja keskeneräisyyden ja näkemään vaivaa itsetuntemuksensa kehittämiseksi. Hän kykenee astumaan itseä rankastikin koskettavalle alueelle, kuten omiin tunteisiinsa ja niiden selvittämiseen. Intrapersonallisesti älykäs ymmärtää itseään ja omaa suhdettaan toisiin ihmisiin syvästi ja totuudellisesti. (Aarnio 2010, 158.)

Itsensä syvälinen ymmärtäminen ja tunteminen ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen ja ongelmaton asia. Ojanen (2011) nostaa esille psykologian tutkimukset, joissa on havaittu ihmisen tarkastelevan itseään suhteessa toisiin peilauksen avulla ja tämän kuvan olevan osittain virheitä ja harhoja tuottava. Ojanen kuvaa peilausta sirkuspeileiksi, joissa joskus näytät isommalta ja toisinaan pienemmältä tai vääntyneemmältä kuin todellisuudessa. Peili muuttaa sitä, mikä on totta. Samoin itseä kohtaan tehty arviointi saattaa vääristyä, koska

tutkimusten mukaan ihminen tulkitsee itseään ja omaa toimintaansa ensisijaisesti tilannetekijöiden kautta, kun taas toisen toimintaa pikemminkin hänen persoonansa ominaisuuksien kautta. Itsetuntemuksen tutkimisen ongelmia on siis ihmisen kyvyttömyys katsoa objektiivisesti itseään ja omaa toimintaansa. (Ojanen 2011, 10-17.)

2.3 Itsetuntemuksen kehittäminen

Itsetuntemuksen kehittämiseen liittyvät ajatukset ovat osin ristiriitaisia. Yhtäältä sitä pidetään itsellään tapahtuvana ja itsestään selvänä ihmisyyteen kuuluvana asiana ja toisaalta taas ylivoimaisena ja saavuttamattomana asiana. Myös mielipiteet itsensä tuntemisen tärkeydestä vaihtelevat. Toiselle itsetuntemus on rationaalisen toiminnan edellytys, kun taas toisten mukaan itsensä tutkimisessä on oltava varovainen, sillä ihmisen minää pidetään hauraana ja tällöin itsestä hyvän kuvan säilyttäminen on minuuden elinehto. Silti yhdestä asiasta kirjoitusten ja tutkimusten perusteella näytetään olevan yksimielisiä: Jos ei tunne itseään, ei voi tuntea muitakaan. (Ks. Isokorpi 2008; Ojanen 2011; Puolimatka 2010.)

Itsetuntemuksen tietoinen kehittäminen on tahtoa, avoimuutta ja vaivannäköä vaativa prosessi. Se edellyttää pitkäjänteistä työskentelyä itsen kanssa, epätäydellisyyden ja epäonnistumisen kokemusten sietokykyä sekä epävarmuuden kestämistä. Lisäksi se vaatii sitoutumista sinnikkääseen pyrkimykseen kohti eheyttä ja tasapainoa. (Aarnio 2010, 159.) Itsetuntemusta voidaan pitää yhtenä ihmisyyden ihanteena tai tavoitteena, joka tuottaa mahdollisimman hyvin itsensä tuntevan, onnellisen ja tyytyväisen ihmisen. Se on kuitenkin elämän mittainen prosessi tai jatkuva opiskelu, jota ei voi saavuttaa kuten akateemista loppututkintoa. (Ojanen 2011.)

Gardnerin (1983, 244) mukaan itsetuntemuksen kehittäminen on jokaisen synnyinoikeus ja jokaisen saavutettavissa. Itsetuntemus voi olla väline, joka johtaa onnellisuuteen ja menestymiseen, mutta ei automaattisesti anna niitä eikä edes ole kummankaan ehto. Itsensä tunteminen ja siihen pyrkiminen voi kääntyä myös omaksi esteekseen liiallisen itsensä kaivelemisen seurauksena, jolloin ihminen tuntee huonot puolensa niin perinpohjaisesti, että menettää abstraktin toiveensa elämän rajattomista mahdollisuuksista. (Ojanen 2011, 11.)

Intrapersonallista älykkyyttä voidaan tietoisesti kehittää ja tutkimusten perusteella itsetuntemuksen kehittäminen on hyödyllistä. Itsetuntemuksen syventyminen muun muassa suojaa uupumukselta ja stressiltä, lisää työn imua ja motivaatiota, tukee fyysistä, henkistä ja psyykkistä terveyttä sekä parantaa vuorovaikutusta toisten kanssa. Itsensä hyvin tunteva on tyytyväinen ja onnellinen elämässään ilman ulkoisia tekijöitä. (Ks. Esim. Aarnio 2010; Manka 2018; Puolimatka 2010; Tavi 2018.)

Itsensä hyvin tunteva ihminen on tietoinen itsestään ja suhteestaan toisiin ihmisiin ja kykenee onnistuneeseen vuorovaikutukseen toisten kanssa. Itsensä tunteminen ja vuorovaikutuksessa onnistuminen vaativat kuitenkin jatkuvaa oman toiminnan havainnointia, reflektointia, kriittistä tarkkailua ja arviointia. Tarkoituksena on havainnoida oman toiminnan sokeita kohtia ja nähdä oman toiminnan luonne, tavat ja merkitykset. (Aarnio 2010, 160.) Toisaalta Gardner (1983, 254) pitää itsetuntemuksen kehittymistä myös luonnollisena prosessina, joka tapahtuu ihmisen antaessa elämän avoimesti ilmentyä lävitseen. Se kuitenkin vaatii avoimuutta, kykyä säädellä omaa toimintaa, puolustusmekanismeja ja tunteita (Aarnio 2010, 159).

Itsetuntemuksen kehittämisen lähtökohta on se, että ihminen on selvillä omista sisäisistä aikomuksistaan ja suuntaa tarkkaavaisuutensa tilanteeseen ystävällisellä ja myönteisellä asenteella (Aarnio 2010, 161). Kabat-Zinn (2010) puhuu tiedostavasta läsnäolosta, mikä tarkoittaa sitä, että ihminen pystyy näkemään jokaisen hetken selkeämmin ja objektiivisemmin eikä koe olevansa yhtä ajatusten ja tunteiden kanssa. Tiedostavaa läsnäoloa pidetään edellytyksenä myötätuntoisille, avosydämisille ja ystävällisille havainnoille itsestä ja muista (Kabat-Zinn 2010).

Rauhala (2014, 192) pitää itsensä kehittävää toimintaa mahdollisena ainoastaan ihmisen omassa tilanteessa ja tajunnassa. Hän korostaa oman arvotajunnan kirkastamista. Omista arvoista tietoiseksi tuleminen on edellytys kehittymiselle sekä toisaalta myös uuden motivaation heräte. Hänen mukaansa tietoisuus omista arvoista ja niiden syventäminen voivat avata uusia näköalalenttiä syvemmälle ihmisyyden ja henkisyyden kysymyksiin. (Rauhala 2014, 192.)

Aarnio (2010, 160) nostaa esille itsetuntemuksen kehittämisen välineinä itsereflektoinnin, vuorovaikutuksen ja toisilta saadun palautteen. Reflektoinnin avulla ihminen voi nähdä omaa toimintaansa uudella tiedollisesti kattavammalla ja kehittyneemmällä tavalla. Palautetta voi havainnoida ja tulkita avoimesti suhteessa omaan toimintaansa ja tarvittaessa muuttaa toimintaansa. Kaiken keskiössä on tietoisuus itsestä ja omasta toiminnasta. Se tarkoittaa oman toiminnan havainnointia ajatusten, tunteiden ja toiminnan tasoilla sekä kaikki nämä yhdistävällä kokonaisvaltaisella tasolla. Tämän perustana on transformatiivinen oppiminen, jolloin omaa kokemusta voidaan tulkita uudella tavalla ja oppia siitä. (Aarnio 2010, 161.)

Ojanen (2011, 201-203) esittelee itsetuntemuksen keinoina muun muassa huumorin ja erityisesti kyvyn nauraa itselleen, erilaiset keskusteluryhmät, jotka tuovat luottamuksellisia mahdollisuuksia itsen ja toisten tuntemiselle sekä kirjallisuuden, jonka avulla on mahdollista oppia tunnistamaan itselle haitallisia virheitä tai harhoja. Lisäksi hän mainitsee päiväkirjan kirjoittamisen, johon on mahdollista sanoittaa omia tunteita ja ajatuksiaan sekä oman tarinan kertomisen ja psykoterapian. Ojanen korostaa hiljentymisen tärkeyttä itsensä tuntemisen matkalla. Mieleen takertunut ”meluisa minä” ei anna tilaa itsetuntemukselle eikä jätä aikaa elämän oleellisten asioiden miettimiselle. Hiljaisen minän huomaamisen edellytys on meluisan minän tunnistaminen ja vähitellen sen volyymitason hiljentäminen. Hiljaisuudesta käsin on helpompi löytää kiitollisuuden aiheita ja avata silmänsä ja sydämensä näkemään toinen ihminen tasavertaisena ihmisenä. (Ojanen 2011, 205.) Myös Viskari (2003) ja Kabat-Zinn (2010) korostavat kiireen pysäyttämistä, hiljentymistä ja aitoa kuuntelemista.

Itsetuntemus ja omasta kasvustaan huolehtiminen ovat edellytys pedagogiselle rakkaudelle, jonka keskiössä on opettajan oma ihmiseksi kasvamisen matka (Viskari 2003, 174). Opettajan tulee Heikkisen (1999, 48) mukaan jatkuvasti kehittää itsetuntemuksensa laatua ja etsiä vastausta kysymyksiin: Kuka minä olen? Kuka minä olen opettajan ammatin edustajana? Antautumalla rehellisenä ja aitona itsenään kasvatussuhteeseen toisen kanssa, opettaja voi toisen tuntemisen lisäksi oppia tuntemaan itseään syvemmin. Oman kasvun kannalta olennaista on tiedostaa miten opettaa ja miksi opettaa niin kuin opettaa. Henkilökohtaisen historian ja sen sosiaalisten ehtojen tarkastelu tuovat ymmärrystä omasta tavasta elää ja opettaa. (Viskari 2003, 175.)

Itsensä tunteva ihminen on autenttinen ja läsnäoleva. Hän ei piiloudu roolien taakse vaan on suhteessa toisiin avoimesti omana itsenään. Autenttinen opettaja herättää oppilaissaan luottamusta. (Laurson 2004, 158.) Hän on läsnäoleva, aidosti tunteva ja ajatteleva sekä itseään ilmaiseva ihminen. Hän kykenee katsomaan itseään reflektiivisesti ja kasvamaan itsekkin ihmisenä. Opettajan työssä korostuvat itsesäätely ja taito olla oppijana itsekkin. (Aarnio 2010, 161.) Aidot opettajat näyttäytyvät persoonina ja hyväksyvät toiset ainutlaatuisina ihmisinä. Itsetuntemus ja autenttisuus kulkevat käsi kädessä. On tunnettava aito itsensä ristiriitaisin puolineen sekä oltava rehellinen, läsnäoleva ja uskollinen omille arvoilleen ja tunteilleen. (Laurson 2004, 158.)

Arkipäivän työssä opettaja voi kokea itsensä kehittämisen ja tuntemisen vaateen vaativana ja mahdottomana täyttää. Tutkimusretki itsen sisältää pettymyksiä ja ahdistua, ilon ja rohkaisevuuden rinnalla. Ihmisenä oleminen ja itsensä rakastaminen vaativat rohkeutta tunnistaa itsessä olevat erilaiset, ristiriitaiset ja keskeneräiset puolet. Opettajalle voi paljastua omassa ajattelussaan itsestään myyttinenkin kuva kaiken tietävänä ja osaavana opettajana. Sen havaitseminen ja käsityksen murtaminen sekä omien heikkouksien paljastaminen, ei ole helppoa. Opettajan on luovuttava ulkopuolisten arvioinneista ja tehokkuusvaatimuksista löytääkseen vapautteen sekä aitoon itsensä toteutumisen mahdollisuuteen. (Viskari 2004, 174-176.)

3 OPETTAJAN VASTUU JA VALTA

On selvää, että opettajan työ on muuttunut monin tavoin. Opetustyön kehittäminen on siirtynyt luokkahuoneista julkisille keskustelufoorumeille ja päätösvalta siirtynyt keskushallinnolta paikallistasolle. Koulutuspolitiikkaan on tulleet uusliberalistiset opit ja markkinasuuntautuneisuus, joiden myötä arviointi ja tulosvastuu on yltänyt luokkahuoneisiin saakka. Kouluihin on tuotu vahva kollegiaalisuuden kulttuuri, jonka mukana myös opettajan työ on tuota näkyväksi ja arvioitavaksi koulun tavoitteiden täyttämiseksi. (Vuorikoski 2003, 17-18.)

Värrä (2007, 71-73) puhuu tämän ajan kasvatuksen intellektuellista haasteesta, josta selviytyminen edellyttää opettajalta monipuolisia tietoja ja taitoja sekä kykyä tarkastella kasvatuksen sosiokulttuurisia ehtoja. Tarvitaan opettajan oman arvopohjan selvittämistä ja opettajan oman sisäisyyden näkemistä (ks. Esim. Heikkinen 1999; Puolimatka 2010). Toisinaan opettajiin asetetaan jopa yli-inhimillisiltä tuntuvia ristiriitaisia odotuksia. Opettajilta vaaditaan vastuuta yhteiskunnan ja talouselämän kilpailukyvyistä, hyvistä oppimistuloksista sekä samalla vastuuta ihmisyyteen ja ihmiseksi kasvattamisesta (ks. Puolimatka 2010, 30; Vuorikoski 2003; Värrä 2007).

Opettajat työskentelevät nyky-yhteiskunnassa isossa ristipaineessa. Yhtäältä opettajan odotetaan olevan yhteiskunnallinen vaikuttaja, joka jatkuvasti etsii uutta tietoa uusimman tiedon terävimmässä kärjessä sekä toisaalta on innovatiivinen, joustava ja tasapainoinen ihminen, joka osaa ottaa huomioon kaikki oppilaiden erityistarpeet. Opettajalta odotetaan myös kykyä luoda oppimisympäristöjä, jotka ovat sekä kognitiivisesti, affektiivisesti että sosiaalisesti oppilaiden kasvua ja kehitystä parhaiten tukevia. (Vuorikoski 2003, 17.) Nämä osaamisen vaatimukset voivat helposti tuntua yli-inhimillisiltä odotuksilta kuin sitten toisaalta taas tärkeiltä näkökulmilta jokaisen opettajan tiedostaa omassa toiminnassaan ottaen huomioon vallan ja vastuun, mikä jokaisella opettajalla työssään on. Voiko opettajan itsetarkastelua siis pitää liian tärkeänä? (Ks. törmä 2008.)

Nopeasti muuttuva digitalisoituva maailma, kansainvälistyminen, kasvava juurettomuus ja uudenlainen henkinen kiinnostuneisuus asettavat opettajalle haasteita, joiden kohtaamisesta hän ei selviä ilman tietoisuutta omista arvoistaan ja ajatuksistaan (Atjonen 2005, 53). Skinnari (2004, 53) näkee nykypäivän koulun suurena haasteena sen, että kaiken kiireen ja informaation keskellä säilyttäisimme kyvyn ymmärtää sisäisiä aarteita. Hänen mukaansa nykypäivän opettaja tarvitsee sisäisen viisauden haltuunottoa videoiden ja internetin keinoinformaation rinnalle. Tähän kyetäkseen opettajan on löydettävä itsessään näiden asioiden äärelle ja selvitettävä omat arvonsa. Atjonen (2005, 53) painottaa nykypäivän koulun velvoitetta oikean ja väärän keskustelusta. Opettajan on osattava keskustella oppilaidensa kanssa toimintaa ohjaavista arvopohjaisista kysymyksistä. Opettajan työ on vahvasti arvoihin sitoutuvaa toimintaa, jossa pyritään välittämään eteenpäin se, mitä juuri tässä ajassa pidetään tärkeänä tulevaisuuden kannalta (Atjonen 2005, 54).

Seuraavassa tarkastelen opettajuutta ihmistyönä ja hyvää opettajuutta. Millainen on hyvä opettaja? Mistä onnistuminen opettajan työssä syntyy? Tarkoitukseni on tuoda itsetuntemus opettajan työhön ja perustella itsetuntemuksen merkitystä opettajan työssä niin kasvatustehtävän toteutumisen kuin onnistuneen oppimisen ja opettajan työssä jaksamisen näkökulmista. Sen jälkeen tarkastelen opettajan työn professionaalista luonnetta sekä siihen vahvasti liittyvää eettistä vastuuta.

3.1 Mitä on nykyajan hyvä opettajuus?

Opettajuus on ihmissuhde- ja vuorovaikutustyötä, jossa ihmisyys ja erilaisuuden kohtaaminen ovat osa jokaista (työ)päivää. Jaksakseen ja onnistuakseen työssään opettajakouluttaja Tia Isokorpi (2008, 26-28) korostaa opettajan itsetuntemusta ja omien tunteiden tiedostamista. Hänen mukaansa itsensä autenttinen esille tuominen on edellytys niin työssä jaksamiselle, persoonalliselle kehitymiselle kuin oppimisen onnistumisellekin. (Isokorpi 2008, 28-29; ks. Törmä 1996.)

Hyvä opettajuus ja onnistunut oppiminen syntyvät opettajan ja oppilaan välisessä vuorovaikutuksessa. Oppimiselle suotuisassa ympäristössä on turvallinen ja hyväksyvä tunneilmapiiri, jossa erilaisille näkemyksille ja tavoille olla

on tilaa. Opettajalla on keskeinen rooli oppimisympäristön tunneilmapiirin luomisessa. (Ks. Esim. Aarnio 2010, Yli-Luoma 2003, Puolimatka 2010, Isokorpi 2008.) Useat tutkimukset ovat osoittaneet emootioiden ja oppimisen välisen yhteyden: Miellyttävät tunnekokemukset edistävät oppimista ja vastaavasti epämiellyttävät saattavat jopa estää oppimisen (Hakala 2005, 43).

Yli-Luoma (2003) on tutkinut kiintymyssuhteen merkitystä opettajan ja oppilaan väliseen interaktioon ja sen suhdetta oppimiseen. Hänen mukaansa opettajan ja oppilaan välille muodostunut suhde ja sen laatu on keskeinen tekijä onnistuneen oppimisen kannalta. Mitä nuoremasta oppijasta on kyse, sitä suurempi on opettajan vastuu toimivan vuorovaikutuksen rakentamisessa (Tirri 1999, 20). Skinnari (2004) ja Viskari (2003) korostavat pedagogista rakkautta opettajan työn tärkeimpänä ehtona. Aarnion (2010, 160) mukaan taitava opettaja hallitsee tiedollisen osaamisen lisäksi oman toiminnan luonteen, uskomusten ja käytänteiden kriittisen tarkastelun ja kyvyn tarvittaessa muuttaa omaa toimintaansa.

Yli-Luoma (2003, 14) korostaa hyvän opettajan taidoissa opettajan ja oppilaan välistä vuorovaikutusta. Toimiva ja turvallinen emotionaalinen interaktio luo oppimiselle suotuisat olosuhteet ja halun oppia. Keskeisen tärkeänä hän pitää sitä, miten opettaja ”myy itsensä” oppilaille. Vähemmän tärkeäksi jää se, mitä opetetaan ja vielä vähäisemmäksi pedagogiset valinnat siitä, miten opetetaan. Jotta vuorovaikutus voisi olla toimivaa ja oppilasta hyödyttävää opettajalla täytyy olla toimiva suhde itseensä. (Yli-Luoma 2003, 22-28.)

Toisin sanoen, jotta opettajan ja oppijan välinen vuorovaikutus on toimivaa, opettajalla tulee olla itsetuntemusta. Aarnio (2010, 159) pitää itsetuntemusta onnistuneen opettajan työn edellytyksenä. Hänen mukaansa itseään tunteva opettaja osaa kohdata erilaisia ihmisiä ja auttaa heitä kehittymään. Tirri (1999, 30) korostaa opettajan eettisiä ihanteita hyvän opettajuuden rakentumisessa. Hänen mukaansa opettajan on oltava selvillä omista arvoistaan, uskomuksistaan ja tunteistaan, koska opettajan työ ja ongelmien ratkaisu perustuu opettajan yksilöllisiin eettisiin ihanteisiin, ei yleistettävissä olevaan ammattieettisen normistoon. Opettajan on toistuvasti palattava tarkastelemaan itseään ja kysyttävä itseltään: *”Minkälainen ihminen minä haluan olla? Minkälaisia eettisiä ratkaisuja tekee ihminen, joksi minä haluan tulla? Onko tekemäni ratkaisut sopuinnussa oman persoonani ja ihanteideni kanssa?”* (Tirri 1999, 30.) Värri

(2004) korostaa kasvattajan kykyä pysyä hereillä kasvatukseen vaikuttavien tahojen pyrkimyksistä. Hyvä opettaja on vapaa esimerkiksi talouselämän vaikutteista kasvatuksen päämääriin ja pyrkii kasvattamaan hyvään elämään, vaikka ei itsekään olisi täysin selvillä hyvän elämän kriteereistä (ks. Värri 2004).

Opettaja on auktoriteetti, jolla on yhteiskunnallista valtaa. Se tuo mukanaan työn eettisen vastuun. Riittävän hyvä opettaja on eettisesti vastuullinen ja tiedostaa oman vallan käytön ja vastuun rajapinnat. Hän on tietoinen eettisistä näkemyksistään, jotka ohjaavat hänen toimintaansa. Lisäksi ammatissaan pätevä opettaja on moraalinen opettaja, joka työskentelee osana laajempaa opettajakollegiota. (Tirri & Kuusisto 2019, 28-29.) Skinnarin (2004, 22-23) mukaan hyvä opettajuus syntyy aidosta kiinnostuksesta – rakkaudesta - sekä oppilaita että totuutta kohtaan. Hänen mukaansa rakastava opettaja kokee elämänsä tarkoituksen mukaiseksi ja kutsuu tällä tarkoituksellisuuden asenteella myös kasvavia etsimään oman elämänsä tarkoitusta.

Voidaan siis sanoa, että hyvä opettaja tuntee itsensä, hän on aito ja rehellinen. Hän tunnistaa omat tunteensa ja tunnustaa keskeneräisyytensä. Hän pyrkii hyvään ja rakkaudelliseen suhteeseen itsensä sekä toisten kanssa. Hän on tietoinen toimintaansa vaikuttavista tekijöistä, omasta historiastaan, kokemuksistaan, yhteiskunnallisesta vaikutuksesta ja ympäristöstä. Hän tiedostaa tehtävänsä suuren vastuun ja pyrkii kasvamaan ihmisenä sekä pitämään itsestään hyvää huolta. (Ks. Aarnio 2010; Isokorpi 2008; Tirri & Kuusisto 2019; Värri 2004; Yli-Luoma 2003.)

3.2 Opettajan työn tehtävä ja kasvatuksen päämäärä

”Opettajan tehtävänä on tukea ja edistää lasten, nuorten ja aikuisten kasvua, oppimista ja osaamisen kehittymistä. Opettaja tukee yksilöiden kasvua itsenäisiksi ja vastuullisiksi yhteiskunnan jäseniksi, joilla on tarvittavat tiedot ja taidot toimia muuttuvissa toimintaympäristöissä.” (OAJ, 2019.)

Opettajien ammattijärjestön OAJ:n (2019) mukaan opettajan työ on asiantuntija- ja ihmissuhdetyötä, jolla on ”merkittävä rooli yhteiskunnan ja talouden vakauden, hyvinvoinnin, kestäväen kehityksen ja työllisyyden tavoittelussa”. Keskeistä siinä on laadukas kasvatusta- ja koulutusjärjestelmä päiväkodista korkeakouluun saakka sekä korkeatasoinen opettajankoulutus ja pätevät opettajat.

Tirrin ja Kuusiston (2019, 7 ja 28) mukaan opettajan työn tarkoitus on kasvamaan auttaminen ja oppimisen päämääränä elämäntarkoituksen löytäminen. He korostavat opetuksen tehtävänä oppilaan henkisen kasvun edistämistä. Timo Airaksisen (1991, 36) mukaan kasvatuksen päämäärä on *”ihmisen kokonaisuuden kehittyminen paremmaksi persoonaksi, jossa yhdistyvät tiedot, taidot ja hyveet terveelliseen elämäntapaan, ruumiin ja hengen terveyteen sekä yhteiskunnalliseen toimeliaisuuteen ja vastuuseen.”*

Skinnari (2004, 21) nostaa teoksessaan Pedagoginen rakkaus esille 50-luvun kasvatusajattelijoiden Urpo Harvan ja Martti Haavion kirjoituksia kasvatuksen tehtävistä. Molempien kirjoitelmissa käy ilmi kasvattajan tehtävän perustuminen rakkauteen, joka johdattelee kasvatettavan kohti rikkaampaa ja syvempää elämää, jossa on mahdollista löytää oma itsensä.

Opettajan ammattijärjestö kuvaa opettajan työtä moninaisena eri kentille sijoittuvana kasvatustyönä. Työ sijoittuu laaja-alaisesti päiväkodista eri oppiasteisiin ja vapaaseen sivistystyöhön. Työn tehtävä kiinnittyy OAJ:n kuvauksessa hyvinvoinnin, talouden ja kestävän kehityksen arvoihin. (OAJ 2019.) Opettajan työn tehtävä on laaja, eikä se rajaudu tiettyyn ikään tai koulutuslaitokseen. Skinnari (2004, 21) korostaa pedagogisen rakkauden tärkeyttä niin kaikilla oppiasteilla kuin aikuiskasvatuksessa ja työelämässäkin. Sikäli kun opettajan työ nähdään kasvatuksellisena tehtävänä, oli oppijana sitten lapsi tai aikuinen, opettajuuden eettisten aspektien tarkastelu tulee entistä tärkeämmäksi.

Atjosen (2005, 54) mukaan opettajan tehtävä on ohjata oppilaita hyvään ajatteluun ja toimintaan sekä etäännyttää pahasta. Jos opettaja ei ole selvillä omista arvoistaan ja ajattelustaan, opettajan työn tehtävän toteuttaminen tästä näkökulmasta tulee täysin mahdottomaksi. Tirrin ja Kuusiston (2019, 7) mukaan opetuksen päämääränä kaikilla asteilla ja kaikissa aineissa on auttaa oppilasta löytämään oma toimijuutensa ja vahvistamaan sitä. Opettajan ammatin tavoitteena hän pitää oppilaan kasvun tukemista ja elämäntarkoituksen kehittymisen tukemista. Tirrin kuvaamaan opettajan ammatin tavoitteisiin päästäkseen opettajan tulee itse kulkea polku edellä ja löytää mainitut asiat omassa elämässään.

Käytännössä opettajan työtä ohjaavat (opetus)suunnitelmat, jotka pohjautuvat arvovalintoihin, joiden mukaan on päätetty mikä katsotaan hyväksi,

oikeaksi, tärkeäksi tai kehitettäväksi. Opetuksen tarkoituksena on välittää näitä hyväksi ja oikeaksi katsottuja arvoja ja niiden mukaista tietoa oppilaille, jotta he voisivat näihin tietoihin perustuen rakentaa tulevaisuutta. (Atjonen 2005, 55.) Tulevaisuuden rakentamisessa täytyy pohtia omia valintoja ja tekoja sekä niiden seurauksia. Oman elämäntarkoituksen pohtiminen tulee osaksi kasvatusta uudistuneen opetussuunnitelman perusteiden mukaan. (Tirri & Kuusisto 2019, 65.) Oppilaat pohtivat menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden yhteyksiä ja omien valintojen, elämäntapojen sekä tekojen merkityksiä niin itselleen kuin lähiympäristölle ja luonnolle (ks. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014). Kasvattajien tehtävänä on kasvattaa ihmisiä, jotka löytävät elämälleen pitkäaikaisen ja vakaan tavoitteen, joka tukee heidän kehitystään ja kokonaisvaltaista kasvuaan. Opettajan tehtävä on tehdä itsensä oppilaalle tarpeettomaksi, niin että oppilaasta kehittyy itsenäinen, ajatteleva ihminen. (Tirri & Kuusisto 2019, 65-66 ja Skinnari 2004.)

Värri (2004, ix) mukaan kasvatuksen päämäärän pohtiminen vie hyvän elämän ja onnellisuuden kysymysten äärelle. Kasvattajan on tärkeää pohtia, mikä on kasvatuksellista hyvää. Värri (2004) korostaa sekä kasvattajien kykyä havaita kasvatettavat ainutlaatuisina yksilöinä että kasvattajan tehtävää tuon yksilöllisyyden ja ainutkertaisuuden tukemisessa. Kasvattajan on osattava siirtää omat päämääränsä sivuun tukiessaan kasvatettavan itseytymisen matkaa. Värri pitää kasvatustodellisuuden havaitsemista keskeisenä kasvatuksen päämäärien ennalta asettamisen sijasta. Kasvattajan tulee pitää mielessään, että kasvatuksen päämäärä määriytyy aina kasvatustodellisuuden ja kasvattajan näkemysten synteesisistä, joiden ytimessä on hyvän elämän ja itseksi tulemisen ideaalit. (Värri 2004, 21.)

3.3 Kasvatuksen laatuun vaikuttaminen

Kasvatuksen ydintehtävänä voidaan kaikilla asteilla ja kaikissa aineissa pitää oppilaan auttamista löytämään oma toimijuutensa ja vahvistamaan sitä (Tirri & Kuusisto 2019, 7). Rauhala kuitenkin (2014, 191) pitää tällaista opetuksen yleistä sivistystavoitetta ”henkisenä ylellisyytenä”, joka toteutuu vain sellaisessa ympäristössä, jossa ihmisen primarisemmat tarpeet ovat jo tyydytty. Tirri ja Kuusisto (2019, 26) peräänkuuluttavat opettajan vastuuta kasvun ajattelutavasta,

johon oman toimijuuden löytäminen ja vahvistaminen perustuvat. Ilman kasvun ajattelua ei ole ihmisen kykyä oppia jatkuvasti uutta ja kehittää älykkyyden eri osa-alueita sekä omaa persoonaansa. Kasvun ajattelutavassa ihmistä voidaan tukea kasvatuksella kehittymään ja hän on kykenevä kehittämään ominaisuuksiaan ja oppimaan virheistään. Kasvun ajattelutapa perustuu totuudellisuuteen ja rehelliseen palautteeseen. (Tirri & Kuusisto 2019, 26.)

Kuusiston ja Tirrin (2013) tutkimusten mukaan suurin osa suomalaisista opettajista edustaa kasvun ajattelutapaa. He, jotka eivät edusta uskovat jokaisen ihmisen saavan syntymässään tietyn määrän älykkyyttä ja ominaisuuksia, joita ei voi muuttaa. Ajattelutavat vaikuttavat siihen, miten opettaja kokee voivansa vaikuttaa oppilaaseen ja toisaalta myös opettajan vastuuseen oppimisesta. Opettajan eettinen ajattelu pohjautuu siihen, että kaikki kouluyhteisön jäsenet voivat oppia ja kehittyä tiedoissaan, taidoissaan ja asenteissaan. (Kuusisto & Tirri 2013, 14-30.)

Lauri Rauhalan (2014) holistinen ihmiskäsitys perustuu ajatukseen, että ihmiseen ja hänen olemassaoloonsa voidaan vaikuttaa kolmen kanavan kautta: tajunnallisuuden, kehollisuuden ja paikallisuuden eli situationaalisuuden kanavien kautta. Kasvatuksella vaikutetaan tajunnan kanavaa pitkin, jolloin kasvattaja vaikuttaa tajunnallisuuden kautta ihmisen kokonaisuuteen joko positiivisesti tai negatiivisesti. Vaikutus näkyy ihmisen elämänkelpoisuuden kokemuksessa ja sen heijasteet voivat olla pitkiä, jopa läpi elämän. Kotikasvatus olennaisesti luo pohjan tajunnan kanavan kautta vaikuttamiselle mutta koulu- ja siihen verrattava kasvatus tapahtuvat sen rinnalla ja jatkeena. Näin ollen opettajalla on suuri valta ja vastuu kasvavan ihmisen rinnalla eläjänä. Opettajan tehtävä Rauhalan mukaan on herättää kasvatettavassa uudenlaisia käsityksiä tai mieliä eli noemoja, kuten Rauhala kuvaa, maailmasta ja omasta itsestään. (Rauhala 2014, 187-188.)

Kouluopetusta ja -kasvatusta on kritisoitu yksipuoliseksi jäävän maailmankuvan rakentamisesta korostaessaan liian suuresti älyllis-tiedollisuutta. Kasvatuksen tehtävä ei saisi jäädä älylliselle ja tiedolliselle tasolle vaan kasvattajan olisi nähtävä, että hyvä elämäntaito edellyttää monipuolisesti ja rikkaasti jäsentynyttä maailmankuvaa. Tämän tehtävän laajentaminen on kasvattajan vastuulla. (Rauhala 2014, 189.)

Rauhala (2014, 189) mukaan opettajan ja kasvattajan ammattitaito näkyy siinä, kuinka tämä osaa valita ja tuoda esille uudenlaiset ymmärtämisyhteydet, jotka syventävät kasvatettavan maailmankuvaa. Hän asettaa hyvän opettaja-kasvattajan keskeiseksi tunnusmerkiksi sen, kuinka hyvin opettaja pystyy ”luomaan stimuloivia ja vastaanottavia ymmärtämisyhteyksiä”. Lapsen tajunta on avoimessa tilassa, joka suorastaan pyytää saada tulla täytetyksi havaintojen, tiedon, tunteen, uskon ja tahdon kohdalla. Tässä opettaja-kasvattaja on tärkeässä roolissa, koska avoimeen tilaan uudenlaisen aineksen tuominen riippuu nimenomaan opettajasta itsestään. Hän edustaa kasvatettavan maailmassa aikuista, jonka pohjalle maailmakuva uusiutuu ja muodostuu. (Rauhala 2014, 189.)

Opettajan suhde itseensä ja läsnäolon laatu ovat keskiössä, koska opettajan läsnäolo sävyttää ympärillään kaiken muun (Rauhala 2014, 189). Kuten kasvatustieteen professori ja aivotutkija Minna Huotilainen (2019) toteaa: oppimiselle tärkeintä on suotuisa ilmapiiri ja opettajan tehtävänä on sen rakentaminen. Kasvatuksen laatuun voidaan vaikuttaa siis oppimistilanteiden, materiaalien, tehtävien ja menetelmien lisäksi opettajan olemassaolon, läsnäolon ja ilmapiirin avulla (ks. Rauhala 2014, 190). Ympäristöllä on merkittävä vaikutus oppimiselle ja kasvatukselle. Ympäristö eli situaatio kuten Rauhala (2014, 190) kuvaa, sisältää oppimistilanteiden, materiaalien, tehtävien ja menetelmien lisäksi myös roolit ja tunneilmapiirin.

3.4 Eettisyys opettajan työssä, moraalinen ja autenttinen opettaja

Opettajan ammattietiikka on osa opettajan ammattitaitoa, jossa opettajan persoona, tunteet ja intuitio määrittävät keskeisesti opettajan toimintaa eettisten kysymysten kohtaamisessa. Keskeinen tekijä siinä on opettajan vuorovaikutus erilaisten ryhmien kanssa. Eettisen toiminnan tavoitteena on oikeudenmukainen ja huolehtiva koulu- tai oppimisyhteisö, jossa jokainen ihminen on samanarvoinen. (Tirri 1999, 9-10.) Atjonen (2005,53) korostaa eettisen arvioinnin tärkeyttä kasvatettavien tasapainoisen elämänedellytysten turvaamiseksi.

Opettajan työtä ohjaavat eettiset periaatteet, joita myös pidetään yhtenä opettajan työn professionaalisuuden kriteerinä. Opettajan ammatilliset eettiset ohjeistukset ovat varsin väljiä eivätkä tarjoa konkreettisia ratkaisuja arjessa

ilmeneviin käytännön ongelmiin. Ne voidaan kuitenkin nähdä ohjenuorina, jotka muistuttavat opettajaa siitä, mihin kasvattajan tulee pyrkiä. Ohjeet sisältävät oppilaan tarpeiden huomioimista sekä opettajan vastuuta ja oikeutta kehittää sekä hoitaa omaa itseään. Opettajan työn etiikka pitää sisällään oppilaiden lisäksi toiminnan opettajakollegiossa sekä vanhempien ja muiden koulun kanssa yhteistyössä olevien tahojen kanssa. (Tirri 1999, 13.)

Opettajan ammatti on lääkärin ja juristin ammattiin rinnastettava professio omine eettisine periaatteineen. Professionaalisuuden voidaan ajatella merkitsevän opettajan työssä vapautta ja vastuuta itsenäiseen ammatilliseen toimintaan. Opettajan työssä yhdistyvät rationaalisuus ja looginen ajattelukyky omaa persoonaa ja tunne-elämää koskevin tekijöihin. Opettajuus ei ole on- tai off-asteikolla mitattava ominaisuus vaan kysymys on työstä, johon sitoutuminen voi olla eri asteista. Eettisesti tarkasteltuna sitoutuminen on yksi ammatin keskeisistä eettisistä kysymyksistä. Professionaalisuuteen liitetään pyrkimys mahdollisimman hyvään tulokseen työssään ja opettajan kohdalla kysymys on tiedollisten sisältöjen lisäksi persoonallisista kysymyksistä. Opettajan työ on ennen kaikkea palvelutehtävä, jota on vaikeaa hoitaa onnistuneesti ilman persoonallista sitoutumista. (Tirri 1999, 13-14.)

Persoonallinen sitoutuminen työhön vaatii rehellisyyttä ja eettistä pohdintaa siitä, mikä on oikein ja väärin. Opettajan on tarkasteltava itseään suhteessa oikeudenmukaisen ja hyvän opettajan ideaaliin. Opettajan eettiset periaatteet voidaan kiteyttää oikeudenmukaisuuden, ihmisarvon, totuudellisuuden sekä vastuun ja vapauden perusarvoihin (OAJ 2019). Eettisten periaatteiden toteutumisen taustalla on opettajan tuntemus itsestään, omista arvoistaan ja tunteistaan. Eettisiä periaatteita noudattava ja niiden mukaan elävä opettaja hyväksyy ja huomioi jokaisen oppijan ja lapsen ainutlaatuisena ihmisenä. Hän pyrkii erilaisten näkökulmien ja lähtökohtien ymmärtämiseen ja käsittelee tahdikkaasti jokaisen oppijan persoonaan ja yksityisyyteen liittyviä asioita. Eettisesti toimiva opettaja pitää itsestään huolta ja kehittää omaa persoonaansa. Hän on halukas tarkastelemaan omaa työtään ja valmis kehittämään sitä toimivampaan suuntaan. Hän myöntää oman erehtyväisyytensä ja on valmis tarkistamaan näkemyksiään. Lisäksi eettisesti toimiva opettaja huolehtii ammatillisesta kehittymisestään ja toimii yhteistyössä kollegioiden, vanhempien, ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan kanssa. (Tirri & Kuusisto 2019.)

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGIA

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää syvemmin itsetuntemuksen elementtejä ja niiden merkitystä opettajuudelle sekä havaita, miten itsetuntemus näyttäytyy opettajan työssä. Haastattelurunko ja tutkimuksen empiirinen osa on rakennettu Helena Aarnion itsetuntemuksen elementteihin pohjautuen. Itsetuntemus opettajan työn onnistumisessa nousee esille myös muissa opettajan työn aspekteissa, kuten pedagogisessa rakkaudessa ja opettajan työn etiikassa. Sen vuoksi tutkimuksen tarkoituksena on lisäksi pyrkiä löytämään merkityksiä, joita itsetuntemus opettajien työssä saa.

Tutkimustehtävä ja kysymykset muotoutuivat asteittain aineistoon perehtymisen kautta. Haastattelut tehtiin Gardnerin itsetuntemuksen määritelmään ja Aarnion itsetuntemusten elementteihin väljästi nojautuen ja tutkimuskysymyksiä lähdettiin rakentamaan näiden valossa. Aineistosta nousevien teemojen perusteella tutkimuskysymyksiksi muodostuivat:

1. Miten itsetuntemus ja sen elementit näyttäytyvät opettajien työssä?
2. Millaisia merkityksiä itsensä tunteminen opettajan työssä saa?

4.2 Tutkimusmenetelmät

Valitsin tutkimukseni lähestymistavaksi laadullisen tutkimuksen, koska halusin tutkimuksen empiirisellä osalla lisätä ymmärrystä itsetuntemuksesta opettajien kokemana sekä itsetuntemuksen merkityksestä opettajan työssä. Aineiston keräsin puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla ja analysoin aineistolähtöisesti pelkistämällä ja teemoittelemalla aineistoa. Tekemilläni metodisilla valinnoilla - laadullisella tutkimusotteella, teemahaastattelulla ja sisällönanalyysillä, pyrin löytämään ymmärrystä ja syvyyttä opettajien itsetuntemukseen liittyvistä näkemyksistä ja kokemuksista sekä päästä

mahdollisimman lähelle opettajan omaa sisäisyyttä, sellaisille näköaloille, joihin toisenlaisilla metodisilla valinnoilla en ehkä olisi päässyt.

Laadullisen tutkimuksen juuret ovat filosofian historiassa. Siihen sisältyy lukuisia erilaisia tapoja eritellä, luokitella tai tyypitellä laadullisen tutkimuksen kokonaisuutta. Suomessa laadullista tutkimusta on tehty 70- ja 80-luvun vaihteesta lähtien. (Alasuutari 2011.) Laadullista tutkimusta pidetään luonnontieteellisen tutkimuksen rinnalla ymmärtävänä tutkimuksena, jonka tarkoitus on ymmärtää syvemmin jotain ilmiötä tai asiaa. Tutkimuksen kohteena on ihmiset ja heidän kokemuksensa. Tietäminen perustuu laadullisessa tutkimuksessa ymmärtämiselle ja merkityssuhteiden luomiselle. Ymmärtäminen voidaan tieteen metodina nähdä eläytymiseen liittyvänä henkisenä ilmapiirinä, ajatuksina, tunteina tai motiiveina. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 27-28.) Tutkijan tehtävänä laadullisessa tutkimuksessa onkin ymmärtää aineistoaan tekemällä merkitystulkintoja aineistosta nousevien johtolankojen perusteella (Alasuutari 2011, 46).

Tutkimusmetodi on tutkijan tutkimuksen tekoväline, jonka avulla tuotetaan, tulkitaan ja muokataan havaintoja. Tieteellinen metodi ja metodisäännöt lisäävät tutkimuksen luotettavuutta, koska tieteelliseen metodiin perustuva tutkimus vähentää tutkijan omiin ennakkoluuloihin perustuvaa todistelua tai tutkijan intuitioon pohjautuvaa analyysiä. Tutkimusmetodin tarkoitus on siis palvella tieteellistä tutkimusta, joka on luonteeltaan järkipäristä ja johdonmukaisesti etenevää. Tieteellisen menetelmän tarkoitus on ohjata tutkimusta ja tehdä siitä tieteellistä. (Niiniluoto 1997, 60.)

Tutkimuksen aineisto kerättiin puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Haastattelurunko pohjautui Aarnion (2010, 159) kuvailemiin itsetuntemuksen keskeisiin elementteihin. Teemoja oli kahdeksan ja haastattelukysymyksiä kaksitoista, joista vähintään yksi kustakin liittyi kyseiseen teemaan. (Ks. Liite 1.) Haastattelurunko loi joustavan pohjan keskustelun tueksi. Haastateltavat eivät tunteneet Gardnerin teoriaa tai Aarnion perusteluja etukäteen. Vastaamisessa pyrittiin jättämään myös tilaa avoimelle tutkimiselle ja vastauksen löytämiselle.

Haastattelun etuja aineiston keruumenetelmänä ovat joustavuus ja dialogisuus. Kysymykset voidaan esittää tutkijan valitsemassa järjestyksessä ja aineisto kerääntyy vuorovaikutteisessa keskustelussa, jolloin tietoa on mahdollista saada paljon. Haastattelijalla on myös mahdollisuus toistaa kysymys,

oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sanamuotoja ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Haastattelututkimuksen etuihin lukeutuu lisäksi se, että haastatteluihin voidaan valita henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai tietoa aiheesta. Haastattelumenetelmän heikkouksia on tarinallisuuden luotettavuus ja aineistonanalysoinnin ja -keruun työläys. Isoissa tutkimuksissa ja joissain tapauksissa haastattelu voi myös olla kallis ja aikaa vievä aineistonkeruumuoto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74-76).

Puolistrukturoidussa haastattelussa edetään tiettyjen keskeisten etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Metodologisesti siinä korostetaan ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioille antamia merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsijärvi & Hurme 2008, 48.) Haastattelun avoimuus vaihtelee tutkimuksen tavoitteiden mukaan. Haastattelun pyrkimyksenä on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaisesti. Haastatteluteemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn. Tässä tutkimuksessa teemat muodostuivat itsetuntemuksen elementeistä. Riippuen teemahaastattelun avoimuudesta kysymysten suhde tutkimuksen viitekehyyksessä esitettyyn kuitenkin vaihtelee intuitiivisten ja kokemusperäisten havaintojen sallimisesta varsin tiukasti vain etukäteen tiedettyihin kysymyksiin pitäytymiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 77-78.)

Valitsin puolistrukturoidun teemahaastattelun, koska halusin tarkastella itsetuntemuksen elementtejä opettajien työssä heidän itsensä kuvailemina. Halusin tietää, miten itsetuntemuksen elementit aukeavat opettajille ja millaisia merkityksiä itsetuntemus heidän työssään saa. Tällä valinnalla tavoittelin mahdollisimman rikasta aineistoa, joka kuitenkin väljästi kiinnittyisi ennalta valitsemaani teoreettiseen viitekehykseen ja tietoon itsetuntemuksesta. Harkinnan varainen informanttien valinta ja ennalta määrätyt haastatteluteemat varmistivat sen, että vastaukset liittyvät itsetuntemukseen ja heijastuvat väljästi itsetuntemuksen teoriaan.

4.3 Aineiston analyysi

Valitsin tutkimuksen aineiston käsittelyyn perinteisen laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmän, sisällönanalyysin. Sisällönanalyysiä voidaan itsessäänkin pitää väljänä tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä, jolloin analysoidaan tekstiä, kirjoituksia tai puhetta tai sitten sisällön analyysi voi olla yksittäinen metodi tutkimuksessa, kuten tässä tutkimuksessa oli. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.)

Pyrin tutkimusaineiston kuvaamisessa ja analyysin auki kirjoittamisessa esittämään tekemäni valinnat mahdollisimman tarkkaan vaihe vaiheelta. Timo Laine on esittänyt sisällönanalyysille yleisen kuvauksen, jonka perusteella nähdään analyysin tärkeät vaiheet. Noudatin analysoinnissani Laineen ohjetta Tuomen ja Sarajärven (2009, 92) teoksen mukaisesti. Lähdin aineiston analyysissä siitä, että tein päätöksen, mikä aineistossa kiinnostaa. Halusin tietää, millä tavalla opettajat kertovat itsetuntemuksesta ja nouseeko sieltä joitain merkityksiä itsetuntemuksesta opettajan työssä. Päätöksen jälkeen aloin pelkistämään aineistoa. Luin sitä uudelleen ja erottelin ja merkitsin asioita, jotka vastasivat hahmottelemaani tutkimustehtävää. Numeroin kommentteja ja siirsin aineistoa uuteen tiedostoon. Jätin kaiken muun tutkimukseni ulkopuolelle. Sen jälkeen tulostin ja leikkasin paloitlemaani aineistoa edelleen pienemmiksi ja yksittäisemmiksi osiksi. Keräsin merkittyjä asioita yhteen ja erottelin toisistaan. Lopuksi pelkistin ja teemoittelin aineiston niin, että siitä syntyi kaksi pääkategoriaa, joista kirjoitin loppuyhteenvedon tutkimuksen tuloksina. Pääkategoriat olivat opettajan suhde itseensä ja opettajan suhde toisiin. Näiden kategorioiden taustalle jäivät opettajan keskeneräisyys tai laatu olla oppija itsekä sekä kohtaaminen. Ne olivat edellytyksiä opettajan suhteelle itseen ja toisiin.

Luokittelua, teemoittelua ja tyypittelyä pidetään analyysin teknisenä vaiheena. Luokittelu on yksinkertaisimmillaan analyysiä, jossa aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan, montako kertaa jokainen luokka esiintyy aineistossa. Tulokset voidaan esittää taulukkona. Teemoittelussa painottuu se, mitä kustakin teemasta on aineistossa sanottu. Ensin aineistoa pilkotaan ja ryhmitellään erilaisten aihepiirien mukaan. Ryhmittelyn jälkeen aineistosta etsitään varsinaisia teemoja eli aiheita, jotka kuvaavat näkemyksiä teemasta.

Tyypittelyssä aineisto ryhmitetään tietyiksi tyypeiksi, jotka ovat aiheeseen liittyvää teemaa koskevia yleistyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92-93.)

Laadullisen analyysin muodot jaetaan aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin. Aineistolähtöisen analyysin tarkoituksena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus, jossa analyysiyksiköt eivät ole ennalta sovittuja tai harkittuja vaan rakentuvat tehtävänasettelun mukaan. Aineistolähtöinen analyysi perustuu induktiiviseen päättelyyn, missä tulkinta kulkee yksittäisestä yleiseen. (Emt., 95.) Tuomi ja Sarajärvi (2009, 96) pitävät tämän tyyppistä tutkimusta lähtökohtaisesti vaikeana toteuttaa sillä puhtaita, täysin objektiivisia havaintoja ei ole olemassa, koska käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat tuloksiin. Päädyin kuitenkin omassa tutkimuksessa lähestymään aihetta aineistolähtöisesti antaen tehtävänasettelun ja kysymysten rakentua aineistosta käyttäen teoriaa ohjaavasti analyysin apuna.

Teoriaohjaava analyysi pohjautuu teoriaan, jota aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa analyysiyksiköiden valinnassa. Analyysistä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus mutta se ei ole teoriaa testaava vaan pikemminkin uudenlaisille poluille kuljettava. Teoriaohjaavassa analyysissä tutkimusaineiston kerääminen on hyvin vapaata. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-99.)

Teorialähtöinen analyysi on perinteisen luonnontieteellisen tutkimuksen analyysimalli, jossa nojaututaan teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun. Analyysin taustalla vaikuttaa yleensä aikaisemman tiedon testaaminen uudessa yhteydessä ja analyysi rakentuu aikaisemman tiedon perusteella luotuun kehykseen. Aineistolähtöisessä ja teoriaohjaavassa analyysissä aineiston hankinta eli tutkittavan ilmiön määrittelemineen on vapaata suhteessa teoriaosan jo tiedettyyn tietoon. Teorialähtöisessä sen sijaan aiempi tieto ilmiöstä sanelee aineiston hankinnan ja ilmiön käsitteellistämisen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-99.)

Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa etsitään tekstin merkityksiä. Aineistolta kysytään tutkimustehtävän mukaisia kysymyksiä ja pyritään tunnistamaan ne asiat, joista ollaan kiinnostuneita. Tavoitteena on nostaa aineistosta tutkimustehtävän kannalta oleellinen esiin. Olennaisen kuvailemisen jälkeen pyritään saamaan esiin merkitysten muodostamia kokonaisuuksia, joilla

selittää tai kuvata tutkimuksen ilmiötä ja vastata tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 101-108.)

Valitsin tämän tutkimuksen analyysimenetelmäksi aineistolähtöisen sisällön analyysin, koska tutkimuksen tarkoituksena oli ymmärtää syvemmin opettajien itsetuntemusta ja sen merkityksiä opettajan työlle. Aineisto suuntasi tutkimustehtävää ja kysymyksiä siten, että ne muodostuivat asteittain perehtyessäni aineistoon tarkemmin. Puolistrukturoidun haastattelun ja haastateltavien eliittiotannan tarkoitus oli ohjata aineisto vastaamaan siihen, mistä tutkimuksessa lähtökohtaisesti oltiin kiinnostuneita eli opettajien itsetuntemukseen ja työssä onnistumiseen. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 117).

4.4 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto koostuu kahdesta puolistrukturoidusta teemahaastattelusta, joihin haastateltavat oli valittu harkitusti. Valinta perustuu niin sanottuun eliittiotantaan, jossa informantit tietävät asiasta tai tuntevat tutkittavaa asiaa etukäteen siten, että heiltä voidaan olettaa saatavan mahdollisimman paljon tietoa tai omakohtaista kokemusta tutkittavasta aiheesta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 98; Vilkkä 2015, 88). Valitsin opettajat sen perusteella, että heillä oli kiinnostusta itsensä kehittämiseen ja he myös harjoittivat tietoista itsetuntemuksen kehittämistä. Valinnoilla pyrittiin saamaan aineistoksi itsensä tuntemiseen liittyvää pohdintaa tutkimuskysymysteemojen mukaisesti.

Valitsin tutkimukseen kaksi eri koulutustaustaista ja eri oppiasteissa työskentelevää opettajaa. Ensimmäinen haastateltavista on 55-vuotias reformipedagogi, jolla on yli 30 vuoden opettajakokemus sekä luokanopettajana että koulun rehtorina. Toinen haastateltavista on 45-vuotias ammatillisen alan opettaja, joka on pitkän työuran jälkeen päteväitynyt opettamaan omaa ammattialaansa. Opettajan työstä hänellä on kokemusta noin 10 vuotta. Ammatillisen opettajan lisäksi hän opettaa joogaa vapaan sivistystyön kentällä.

Tutkimuksen aineisto koostuu puolistrukturoidusta teemahaastattelusta, jonka runko on rakennettu Howard Gardnerin itsetuntemuksen määritelmän valossa ja Aarnion (2010) kuvailemien itsetuntemuselementtien perusteella. Tutkittavilta kysyttiin itsetuntemuksen keskeisistä elementeistä: persoonan ominaisuuksista, arvoista, tunteiden tunnistamisesta, kyvystä tunnistaa omia

suojautumiskeinoja ja tarpeita sekä tarkastella omaa toimintaa suhteessa toisiin ja toisten vaikutusta omaan toimintaan. Teemahaastattelurunko on nähtävissä liitteessä 1.

Tutkimuksen empiirisen osan tarkoituksena on harkinnanvaraisella otannalla päästä mahdollisimman lähelle opettajaa itseään ja hänen sisäisyytensä syvyyksiä. Opettajuutta, hyvää opettajuutta, opettajan vuorovaikutusta, suhdetta oppilaisiin, osaamista ja työhyvinvointia on kasvatusalalla tutkittu kohtuullisen paljon. Tutkimuksia, jotka liittyvät opettajan suhteeseen itseensä ja sen heijastumista työhön, ei löytynyt juurikaan. Haastattelun tarkoituksena onkin nähdä opettajan tarkastelua itsensä sisälle ja kuvailua sen heijastumisesta ulkopuolelle. Valitsin kaksi opettajaa sen vuoksi, että uskoin kahden tarkastelun lisäävän tutkimuksen luotettavuutta ja toisaalta tuovan näkökulmaa itsetuntemuksen ymmärtämiseen.

Aineistoa kertyi Arial 12-fontilla ja riviväli 1 kirjoitettuna yhteensä 35 sivua. Aloitin aineiston käsittelyn litteroimalla haastattelut lähes sanatarkasti. Jätin pois joitain toistuvia täyteilmauksia kuten ”niin kun”. Litteroinnin jälkeen tulostin aineiston paperille ja aloin lukemaan aineistoa. Luin aineistoa useita kertoja ja samalla jokaisella lukukerralla alleviivasin tekstistä tutkimuksen kokonaisuuden kannalta merkitykselliseltä tuntuneita asioita. Pyrin alleviivaamisella pelkistämään aineistoa ja jättämään huomion ulkopuolelle asiaan kuulumattomia lauseita. Pelkistämisen jälkeen kokosin aineiston uudeksi tiedostoksi, jonka tulostin, numeroin lauseet ja leikkasin kommentit irti toisistaan. Tästä lähdin lajittelemaan kommentteja ensin kahdeksan itsetuntemuksen elementin alle sopiviksi ja sen jälkeen luin aineistoa uudelleen ja etsin sieltä toistuvasti esiin nousevia asioita olettaen, että toistuvilla asioilla on isompi merkitys haastateltaville kuin yksittäisillä huomautuksilla. Nämä toistuvat asiat linkittyivätkin toiseen tutkimuskysymykseeni eli siihen, millaisia merkityksiä itsetuntemus saa opettajan työssä. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2009.)

Lopulta aineisto pelkistyi kahdeksi kategoriaksi, jotka toistuvasti nousivat haastatteluissa: Opettajan suhde itseensä ja opettajan suhde toisiin ihmisiin. Tulkitsin nämä itsensä kohtaamiseksi sekä toisen ihmisen kohtaamiseksi. Näiden kategorioiden alle lähdin kirjoittamaan yhteenvetoa aineistosta.

5 TULOKSET

Tämän tutkimuksen tulokset syntyivät kahden puolistrukturoidun teemahaastattelun aineistolähtöisestä sisällönanalysistä. Teemahaastattelun kysymykset oli luokiteltu kahdeksaan elementtiin, joita olivat: arvot, persoonan ominaisuudet, ennakkokäsitykset, tunteet, tarpeet, puolustuskeinot sekä se miten minä vaikutan muihin ja miten muut vaikuttavat minuun (ks. Aarnio 2010).

Analyysin tuloksena syntyi kaksi pääkategoriaa, jotka esitellään tässä luvussa. Ensimmäinen pääkategoria on ”suhde itseen” ja toinen on ”suhde muihin”. Kategoriat on tulkittu yhteisesti kohtaamisena – oman itsen tietoisena kohtaamisena sekä toisen ihmisen tietoisena kohtaamisena. Opettajan suhde itseen sisältää oman persoonan tarkastelun ja toimimisen erilaisissa rooleissa. Lisäksi se pitää sisällään omien tarpeiden tunnistamisen ja niiden mukaan toimimisen. Opettajan keskeneräisyys ihmisenä heijastuu jatkuvasti hänen suhteeseen itseensä. Keskeneräisyys on edellytys kasvamiselle ja kehittymiselle.

Suhde toisiin tämän tutkimuksen valossa tiivistyy toisen ihmisen kohtaamiseen, joka on opettajan työn ytimessä. Itsen ymmärtäminen ja hyväksyminen eli itsen kohtaaminen heijastuu ymmärryksenä ja hyväksyntänä toista ihmistä ja hänen erilaisuuttaan kohtaan. Oman olemisen välittyminen ympäristöön, oppimiseen sekä toisiin ihmisiin, oppilaisiin ja kollegoihin nousi aineistosta vahvasti esille aidon kohtaamisen edellytyksenä. Lisäksi haastattelujen perusteella opettajien arvot ohjaavat kaikkea toimintaa ja valintoja arjen työssä.

Markku Ojanen (2010) on kirjoittanut itsetuntemuksesta kirjan ”Minä ja muut”. Mielestäni oma tutkimusmatkani itsetuntemusten elementtien kuvaamisen läpi päättyy samaan kiteytykseen itsetuntemuksesta: Minä ja muut. Siitä opettajien itsetuntemuksessa on kysymys juuri – minusta ja muista. Suhde itseen ja suhde toisiin muodostavat onnistuneen kohtaamisen, joka kiteytyy opettajan itsetuntemukseen kuvion 1. mukaisesti tulosten tarkasteluluvun lopussa.

5.1 Opettajan suhde itseensä

Opettajan suhde itseensä heijastuu ulkopuolelle vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Toimivan vuorovaikutuksen edellytys on tietoisuus itsestä, siitä millainen ihminen itse on, mitä pitää tärkeänä ja tavoiteltavana sekä mihin itse pystyy. Lisäksi oman toiminnan ohjaamisen taustalla vaikuttavien tekijöiden tiedostaminen ja omien tunnereaktioiden tunteminen sekä selvyys omista rooleista yhteisössä vaikuttavat opettajan suhteeseen ja vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa. (ks. Aarnio 2010, 160.) Opettajan työssä toiset tarkoittavat oppilaita ja opiskelijoita, lapsia, nuoria ja aikuisia, sekä lisäksi vanhempia, huoltajia, kollegoita ja muita koulun verkoston yhteistyöhenkilöitä, kuten terveydenhoitaja ja kuraattori.

Nostin aineistosta kaksi keskeisenä pitämääni asiaa opettajan suhteesta itseensä. Ensinäkin oman persoonan puolien ja rooleissa toimimisen tunnistaminen. Opettajat pohtivat persoonaansa ja sen ominaisuuksia sekä vahvuuksina että haasteina suhteessa työhönsä. Toisena tärkeänä tekijänä halusin ottaa esille tarpeet ja niiden tunnistaminen. Maslowin (ks. Esim. Maslow 1976) tarvehierarkian perusteella itsen toteutumisen lähtökohtana on nimenomaan tarpeiden täytyminen. On tunnistettava mitä itse tarvitsee ja pyrittävä toiminnassaan ja valinnoissaan täyttämään tarpeitaan. Tällöin todellisen itsen toteutuminen ja löytyminen tulee vasta mahdolliseksi.

Opettajan työhön liittyviä tarpeita olivat muun muassa tarve tukea ihmisen kasvua ja työskennellä ihmisten tai lasten kanssa. Lisäksi oman työn hallinta, ajankäyttö ja vapaus olivat tärkeitä tarpeita, joita opettajan työssään sai täyttää. Toisaalta myös opettajan työtä pidettiin kasvualustana itselle ja omalle persoonan kehittymiselle. Kolmantena asiana nostin aineistosta opettajan keskeneräisyyden ja elinikäisen oppimisen sekä kyvyn heittäytyä epämukavuusalueelle itsensä kehittämisen ja esimerkin antamisen vuoksi. Keskeneräisyys näyttäytyi aineiston perusteella minulle reflektiivisen ja jatkuvasti muuttuvan aidon suhteen itseen luomisen edellytyksenä.

Seuraavassa tulosten tarkastelussa olen koonnut persoonaan ja rooleihin sekä tarpeisiin liittyvien teemojen alle opettajien haastatteluaineistosta nousseita asioita, joilla he kuvailevat itsetuntemuksen elementtejä. Tämän lisäksi kuvaan opettajan kykyä ja laatua olla oppija itsekkin. Sen merkitys avoimelle ja

myötätuntoiselle suhtautumiselle kasvatettaviin sekä toisiin ihmisiin oli mielestäni keskeinen ja nostan asian sen vuoksi esille tässä. Oman keskeneräisyyden tunnustaminen ja hyväksyminen ovat edellytys kasvun ajattelulle ja elinikäiselle oppimiselle.

5.1.1 Persoonan ominaisuudet ja toimiminen erilaisissa rooleissa: Kuka minä olen?

Aineiston perusteella opettajan suhde itseensä heijastuu työhön monin tavoin. Omaan itseään tarkastellessaan opettajat nostivat esiin persoonan ja luonteen ominaisuuksia, kuten vastuullisuus, joustavuus ja tunnollisuus. Lisäksi he tarkastelivat omaa toimintaansa suhteessa tärkeiksi pitämiinsä arvoihin, kuten tasavertaisuus ja oikeudenmukaisuus. Oman persoonan ominaisuuksien tunnistaminen ja niiden huomioon ottaminen työssä opettajana oli tärkeää. He kuvasivat monipuolisesti oman persoonan ominaisuuksia ja tarkastelivat ominaisuuksien suhdetta työhön. He näkivät, miten jotkin persoonaan liittyvät ominaisuudet olivat haasteellisia työssä ja miten toiset taas tukivat työssä suoriutumista. Roolien vaihtelemisen koettiin sekä hyvänä, että haasteellisena osana työtä. Opettajat uusintivat ja vahvistivat minäkuvaansa saamansa palautteen perusteella ja pyrkivät hyväksymään itsensä sellaisena kuin olivat.

"Mä oon tota noin ihmisenä varmaan sellainen et mä kannan aina paljon vastuuta. Mä oon aika vastuullinen. Ja työteliäs ja ne on ainakin sellaisia asioita jotka niinkun opettajalle myöskin on aika tärkeitä. ---toisaalta perusluonteeltanikin oon hyvin rauhallinen ja sillä tavalla just nimenomaan sosiaalisesti, mä oon pikkasen erakko, mut sit mä oon toisaalta aika sosiaalinen elikkäs mulla on kaks semmosta puolta." H1

"Et mä oon itseasiassa aika joustava et jos on selkee niin kyllä mä pystyn kääntämään niin sanotusti takin jos tarve vaatii. Mä tietyllä tavalla sopeudun helposti." H1

"Semmonen ajantasainen tieto ja inhimillinen opetus. Ne on ehkä mun vahvuuksia. Ja se tavallisuus mä oon tavallinen samanvertainen muiden kanssa enkä nosta itseäni. Oon niin kuin lähestyttävä, mulle on helppo tulla juttelemaan. Se on tärkeää." H2

Omien ominaisuuksien tunnistaminen on autenttisen opettajuuden lähtökohta. Opettajan on oltava rehellinen ja uskollinen omille arvoilleen ja tunteilleen. Rehellisyys synnyttää uskollisuuden itseä kohtaan, joka Taylorin (1995) mukaan on edellytys eettisesti toimivalle opettajalle. Opettaja tunnistaa millainen ihminen

hän on ja miten hän vaikuttaa toisiin ihmisiin ja samalla opettaja pyrkii säilyttämään uskollisuuden itselleen. Opettajat tarkastelivat, miten he tuovat itsensä ryhmään ja millä tavoin he vaikuttavat ryhmässä.

"---kyllä sinne tulee aika, suht positiivista energiaa paikalle vaikka en mitään puhuisikaan. Kuuntelen ja saan sanottua ideoitakin mutta oon ehkä semmonen et omalla olemiselläni tuon siihen enemmän kuin omalla sanomisella tai puheella. Mä oon varmaan lyhytsanainen ja aika selkeä siinä mitä sitten tuon esiin ja yritän olla semmoinen kannustava että toi on hyvä idea mutta uskallan myös sanoa että mun mielestä toi menee kyllä ihan metään jos tolle tielle lähetään." H2

"--et mulla on aika huono itsetunto ollut aina ja välillä mun on vaikea niinkun määritellä itteeni et miten mä niin kuin vaikutan toisiin." H1

"Mun vahvuuksia on se että lähtökohtaisesti suhteudun tasavertaisesti ja tasa-arvoisesti kaikkiin. Ja se ei oo varmaankaan vaan mun, oletan ettei oo vaan mun, ajatus että vaan se oikeesti näkyy." H2

He myös pohtivat erilaisten roolien merkitystä työssä ja kuvasivat millä tavoin roolit vaikuttivat oman todellisen itsen tuomista esille. Roolit nähtiin sekä persoonaa suojaavana tekijänä että omien ammatillisten arvojen mukaisena toimintatapana. Ihminen elää jatkuvasti useissa eri rooleissa. Roolit voidaan nähdä sekä oman itsen piilottamisena että myös rikkautena ja vahvuutena. Monissa rooleissa joustavasti ja luontevasti liikkuvan ihmisen elämä ei ole yhden kortin varaan rakentunut vaan vaikea asia voi koskettaa vain yhtä osa-aluetta, jolloin muut alueet pysyvät suojassa. Tutkimusten mukaan tällainen joustavuus suojaa masennukselta ja stressiltä. Toisaalta taas itselle vierailta tuntuvissa rooleissa eläminen tai toimiminen roolissa vastoin omia arvojaan voi olla tuskallista tai valheellista. Persoonan eheys kärsii jos ihmisen minuus hajoaa liiaksi useaan suuntaan. (Ojanen 2011, 46.)

"Se [oma rooli ryhmässä] riippuu kyllä tilanteesta ja omista voimistakin kyllä. Kyllä se mun sisäinen tila tän tyyppisissä tilanteissa heijastuu toimintaankin." H2

"Mä luulen et se on siitä mun asemasta niin kuin kuitenkin periaatteessa, kun mä en halua olla sellainen johtaja joka aina sanoo sanottavansa ja muut sit on.---Mut sit taas siellä missä kaikilla on sama asema niin tietyllä tavalla kukaan ei oo niin kuin ja siellä mä oon paljon sanotaanko sangniivisempi siinä käyttäytymisessäni." H1

"...melkein kaikki ryhmät joissa mä oon niin mulla on aika vaikuttava rooli siellä. Mitä mä oon saanut palautetta kun mä oon siinä johtajakoulutuksessa niin tota kauheen moni mielellään kuuntelee mun ajatuksia. Et mä oon ihan yllättynyt niin kuin sellaisista asioista että tota ihmiset haluaa kuulla mun mielipiteitä." H1

Tietoisuus erilaisten roolien vaikutuksesta siihen, miten itse on suhteessa toisiin, näkyi haastatteluissa. Ammattirooli ja pyrkimys tietynlaiseen toimintaan omassa roolissa estivät opettajaa tuomasta todellista itseään tilaan, jossa piti tärkeänä ensisijaisesti kuulla toisia. Tällöin opettaja tietoisesti valitsi jäädä taustalle ja omalla toiminnallaan varmisti toisten äänen kuulluksi tulemisen. Hän tunnisti vetäytymisen myös omaksi suojautumiskeinokseen ja pohti haastattelussa tarvettaan kasvaa johtajana napakammin asioihin tarttuvaan suuntaan. Opettaja oli tutkiessaan itseään tässä valmis ehkä rankastikin omaa itseä koskettavalle alueelle. Paljastamaan itsestään kehityskohtia ja samalla tunnistaa kehityskohtien heijastuvan omiin arvoihin ja tietoiseen valintaan olla johtaja, joka kuuntelee ja antaa tilaa toisille.

"...mä yritän olla rakentava joka paikassa ja antaa ihmisten sitten enemmän niin kuin puhua ja miettiä---Mä siellä taas sit niinkun yritän pitää itteni vähän taustalla jotta kaikkien äänet tulee varmasti kuulluksi etten mä pidä itteeni siellä, mut siis tuolla rehtorien ryhmässä on musta hauska kun siellä saa sit ehkä kuitenkin enemmän olla oma itensä. Mä luulen. Joo enpä oo ajatellut tätäkään koskaan. ---silloin mä otan, helposti ajaudun vähän niin kuin puheenjohtajan rooliin. Et hyvin helposti. Että hyvin helposti oon se että no niin mennääs nyt eteenpäin--- Niin --- tarve hallita kaikkia näköjään (naurua) huhuh" H1

"Se on vähän kuin mä yritän aina vanhempainilloissa toimia niin et se puheenvuoro olisi mahdollisimman monella ja mä ite niin kuin vaan tietyllä tavalla hiljennän itteni niinkun vaan että kuuntelen mitä muut sanoo." H1

5.1.2 Tarpeet itsensä toteutumisen edellytyksenä

Tarpeet ovat Abraham Maslowin (1976) mukaan todellisen itsen toteutumisen lähtökohta. Itseään toteuttava ihminen on selvillä omista arvoistaan ja toimii niiden mukaan. Hän hyväksyy itsensä ja maailman sellaisena kuin se on. Hänellä on tehokas havaintokyky ja taito arvioida muita nopeasti ja tarkasti. Samalla hän realistisen rehellinen elämän suhteen, ei liian kriittinen tai liian idealistinen. Maslowin mukaan *"terveet yksilöt kokevat, että on mahdollista hyväksyä itsensä ja oma luontonsa ilman kauhistelua tai valituksia tai ajattelematta ylimalkaan koko asiaa. --- he*

osaavat hyväksyä puutteensa ja syntistä, heikkoutensa ja ihmisluonnon pahuuden samalla kyselemättömällä tavalla kuin he hyväksyvät luonnon ominaisuudet.”

Itsensä toteutumisen lähtökohta Maslowin näkökulmasta on ihmisen tarpeiden tyydyttyminen. Tarpeiden hierarkiassa edistyminen edellyttää tarpeiden tunnistamista. Ihmisen perimmäinen tarve kokea rakkautta, yhteenkuuluvuutta ja arvostusta syntyvät muiden tarpeiden tyydytyksestä. (Ojanen 2011, 37.)

Opettajien arvot heijastivat tarpeiden toteutumista. He pitivät työnsä keskiössä kasvatusta ja kasvamaan saattamista. Selkeästi yhteiseksi asiaksi haastatteluissa nousi kasvatuksen tehtävä ja tavoite. Riippumatta oppiasteesta missä opettajat työskentelivät, heidän työnsä tarkoituksena oli varsinaisen substanssiopettamisen rinnalla tapahtuva ihmiseksi kasvattaminen ja pyrkimys kannustaa oppijaa haastamaan itseään ja omia ominaisuuksiaan. Opettajat kokivat saavansa täyttää työnsä kautta tarvettaan tukea toisen ihmisen kasvua ja itseytymistä. He pitivät kasvatuksellista otetta työhön tärkeänä, vaikka toisen opettajan oppilaat olivat nuoria tai aikuisia ja toisen lapsia.

”sellainen kasvatuksellinen juttu kun mussa asuu kuitenkin sellainen pieni erityisopettaja täällä oikeesti niin mun tarve on saada oppilaat kokemaan itsensä. Oppimaan kasvaa ihmiseksi.” H1

”...että jotenkin se siinä on joku tämmönen kasvatuksellinen näkökulma itellä vähän taustalla että tota, niin mä en ota niitä niin henkilökohtaisesti et mä en ite vello sen asian kanssa, mutta mulla on sellainen näkemys ettei saa päästää liian helpolla. Että on vastuussa omista tekemisistään ja tekemättä jättämisistään. Et ehkä se mun tunnetausta tai kokemustausta siellä on se että oppis siitäkkin jotakin. Et sekin ois yks oppimiskokemus ettei mee sieltä mistä aita on matalin vaan joudut oikeesti vähän työstämään ja miettimään.” H2

”Et se on ollut että se on kaikissa luokissa missä mä oon ollut niin on ollut haastavia lapsia paljon. Mutta mä uskon että se on juuri se että mulla on niin valtava tarve auttaa niitä löytämään itsensä ja musta tuntuu että mua vie eteenpäin tällä hetkellä kun mä oon työskennellyt paljon itseni kanssa ja mua vie eteenpäin se ajatus että mä tahtoisin että toisetkin oppisi.” H1

Tärkeäksi tarpeeksi opettajat näkivät myös opettajan työssä toteutuvan ammatillisen vapauden luoda opetusta omalla tavalla sekä ohjata ja hallita tapahtumia. Lisäksi ihmisten ja lasten kanssa työskenteleminen oli opettajille tärkeää. Samoin kuin kokonaisuuksien hallinta ja esillä olemine. Omasta osaamisesta jakaminen oli myös yksi opettajan työn kimmoke.

"Tarpeita.... on semmoinen jonkunlainen vapaus toimia omannäköisesti ja omalla tavalla. Ja onneksi se mahdollistuu työssä. Ja oman työn aikatauluttaminen. H2

"Se on tärkeää et sä saat pitää siinä semmosen niinkun työssä oman näköisen otteen ja sen suunnitteluajan, jotta sun ei tarvi tuoda esim töitä kotiin. Että pyrin pitämään työn ja vapaa-ajan tai kotielämän mahdollisimman erillään." H2

"---mulla on tarve ohjata sitä mitä tapahtuu. Sitähän opettaja kuitenkin on, johtaja siellä luokassa." H1

"Että kyllä se moottori niin kuin on kuitenkin se että mä haluan tehdä työtä jossa mä saan olla ihmisten kanssa tekemisissä. Kai se on varmaan yksi tarve että saa tehdä työtä missä voi olla ihmisten kanssa tekemisissä ja voihan se olla joku tällainen että saa olla esillä." H1

"---pitkän aikaa jo kutkutti halu opettajuudesta ja halu jakaa siitä mitä on oppinut siellä hoitotyössä ihmisten parissa. ---Mutta että koska joutuu olemaan ryhmän edessä ja se oli ihan kammottavaa ja pelottavaa aluksi et se ei mua vienyt sinne. Ehkä se halu jakaa sitä ja välittää sitä tietoa hoitamisesta ja inhimillisyyttä ja ehkä jotenkin sen oman olemisen laadun kautta yhteistyö opiskelijoiden kanssa on se mun näköinen juttu siinä opetustyössä. Ydinosaaminen on just itte se hoitaminen ja ehkä siellä ne sisällöllisetkin asiat mutta ehkä enemmän se että olla ihmisinä ihmiselle. Et sitä tarkoitan et yritän opettaa sillä tavalla kuin myös elän et jotenkin se on se mun niinkun palo siihen opetustyöhön et siinä välittyisi muutakin kuin se tieto siitä hoitamisesta." H2

"Mutta joo kyllä työ on ollut mun elämässä hyvin suurena vaikuttajana ehkä vähän liiankin, varsinkin silloin kun oli pienet lapset että mietti enemmän oppilaiden asioita kuin omiansa." H1

"Mä en tiedä tunnistanko mä että mikä se on että miksi mä sitä työtä niin kuin haluan. Mikä on se sellainen sisäisen moottori mulla että minkä takia mä haluan sitä tehdä. En nyt ainakaan sen takia että olisi vaan joku työ. Se on täysin poissuljettu ajatus. Kyl se kuitenkin on se nautinto siitä, että saa niinkuin toimia näiden lasten kanssa. Saa ne niin kuin oppimaan ja näkee sitä edistymistä ja sitten ne sosiaaliset kontaktit mitä siinä tulee. Mun on hirveän vaikea kuvitella mitään työtä missä ei vaikka olisi ihmisiä." H1

Opettajat pitivät itsensä tuntemista ja hyväksymistä tärkeänä asiana. Tarve löytää itsensä ihmisenä oli oman toiminnan keskiössä ja elämää ohjaava arvo.

"Mä pidän tärkeänä asiana myös sitä, että osaa niin kuin arvostaa itseään ja osaa niin kuin ne omat asiansa laittaa tärkeysjärjestykseen sillä tavalla, että ei vaan ainoastaan mukaile toisia vaan toimii myös sen mukaan mikä on niin kun se oma ajatus. Se on musta myös semmonen oikeastaan semmonen johtotähti. ---Sen mä näen niinkun semmosena hyvin tärkeänä arvona, että kykenee niinkun itsenäisesti omien arvojensa pohjalta toimimaan. Se on varmaan niinkuin itseensä luottamista ja hyväksymistä itsensä sellaisena kun on. Että se on niinkun sellainen tärkeä asia ainakin mulle niinkun

elämässä. Oppia tuntemaan itseni niin että pystyn tulemaan itseni kanssa toimeen ja hyväksymään itseni siinä mielessä.” H1

”Mutta oikeesti niinkun se että tietää mitä haluaa niin se ei ollenkaan oo itsestään selvyyttä että mitä on ne oikeet asiat siellä taustalla ja millainen ihminen minä olen.” H1

5.1.3 Opettajakin on keskeneräinen ihminen

Elinikäisen oppimisen ja kasvun edellytys on oppimisen ja kasvun tunnistaminen itsessään. Ihminen, joka on valmis ei voi oppia uutta. Uuden oppimiselle tarvitaan keskeneräisyyttä ja karheutta, johon oppiminen voi tarttua. Valitsin keskeneräisyyden esille nostamisen tuloksiin, koska se kiteyttää mielestäni opettajan työn ytimen. Itsensä tunteminen vaatii oman keskeneräisyyden tunnistamisesta. Kasvu jatkuu läpi elämän ja oma itse on myös alati muuttuvaa. Opettajakin on oppija, läpi elämänsä. Se on myös yksi tärkeimmistä opettajan ominaisuuksista ja taidoista: Olla oppilas. Suostua olemaan keskeneräinen, uutta oppiva ihminen.

Opettajat tarkastelivat omaa keskeneräisyyttään haastattelussa muun muassa nostamalla esille tunnistamiaan kasvun paikkoja ja haastavia tilanteita. Lisäksi he kuvasivat miten kyky heittäytyä ja nauraa itselle toivat työhön kepeyttä ja toisaalta tukivat myös kasvatuksellista tehtävää. Kyky suhtautua humoristisella otteella omaan itseen ja itsen puutteisiin toi lempeyttä ja myötätuntoa keskeneräisyyteen. Se myös toi rohkeutta opettajille tuoda aidommin itseään esille kaikissa tilanteissa.

Onnistunut kohtaaminen, niin tärkeää kuin se onkin, ei ole itsestään selvää. Se vaatii harjoittelua ja harjoittelu hiottavien puolien huomaamista. Opettajat syvensivät itsetuntemustaan ja vaikuttivat kohtaamisen onnistumiseen käyttämällä erilaisia menetelmiä, kuten ajatteluun vaikuttavia affirmaatiolauseita, kehollisia läsnäolon harjoituksia, kuten joogaa ja meditaatiota sekä tutkimalla oman toiminnan ohjautumista tunteiden säätelyn ja persoonan ominaisuuksien tiedostamisen avulla. He käyttivät saamaansa ulkoista palautetta myös itsetutkiskelun tukena ja pyrkivät toimintansa uudelleen ohjaamiseen palautteen perusteella.

Itsensä hyväksyminen sellaisena ihmisenä kuin juuri tällä hetkellä on, nousi aineistosta keskeisesti esille. Opettajat pitivät tärkeänä hyväksyä itsessään

olevat keskeneräiset puolet ja toisaalta pitivät tärkeänä osata tunnistaa millä tavoin itseä koskettavissa kohdissa suojautumiskeinojen käyttö auttaa selviytymään haastavista hetkistä. Itsessään olevien puolien hyväksyminen heijastuu hyväksynnäksi toisessa olevalle keskeneräisyydelle.

”Se on ehkä mun tärkein asia et mä hyväksyn kaikki sellaisina kuin ne on. Et se on niin kuin ehkä se mun ydin, mussa itsessäni oleva ydin. Hyväksyä niin kuin jokainen sellaisena kuin se on. Ja se on opettajalle maailman tärkein asia.” H1

Opettajat tarkastelivat haastattelussa omia keskeneräisiä puoliaan. Rehellisyys itseä kohtaan tekee opettajasta autenttisen ja välittävän. Silloin opettaja voi olla aidosti läsnä opiskelijoilleen eikä hän piiloudu ammattiroolin taakse. Aarnion (2010, 161) mukaan vain autenttinen opettaja voi olla autonominen ja välittää empaattisesti toisista. Omien erilaisten puolien tunnistaminen, ristiriitaistenkin, ja niiden omistaminen tekee opettajasta aidon ihmisen.

”---ainainen tunne siitä että mä nyt vaan on tällainen, lievä epävarmuus ittestä et mikä mä nyt oon kenellekään mitään opettamaan. ---ehkä jotain niinkun semmosta vähän vankempaa oman arvontuntoa tai semmosta uskoa itteen. Vaikka sitä onkin mut aina mä törmään aika ajoon siihen, kuitenkin siihen epäilyyn että mitä ihmettä mä täällä teen...---Kyllä mä tuon sellaista rempseyttäkin joskus liian totiseen tilanteeseen. Ehkä sellainen. Toivon ainakin olevani sellainen. Jonkunlainen positiivisuuden tuoja. ” H2

”---et mulla on aika huono itsetunto ollut aina ja välillä mun on vaikea niinkun määritellä itteeni et miten mä niin kuin vaikutan toisiin.” H1

Opettajille oli tärkeää oman itsen ymmärtäminen ja oman elämäntehtävän oivaltaminen. Molemmat haastatelluista olivat tietoisesti työskennelleet itsetuntemuksensa lisäämisen eteen. Rauhala (2014, 191) pitää itsetuntemuksen kehittämistä henkisenä ylellisyytenä, joka mahdollistuu, kun ihmisen primaarisemmat tarpeet ovat täytetty. Se edellyttää kehittynyttä itsetiedostusta ja halua motivoitua tuntemaan itseään kaikissa niissä tilanteissa, joita elämä itse tarjoaa.

”Joo kyllä se (itsensä tuntemisen opettelu) on hyvin tärkeä asia. Sitä on tässä harjoiteltu jo pitkän aikaa, niin kuin erittäin tärkeä asia tuntea itsensä ja tietää mitä elämältä haluaa vaikka se on hyvin vaikeeta.” H1

”---Mutta oikeesti niinkun se että tietää mitä haluaa niin se ei ollenkaan oo itsestään selvyyttä että mitä on ne oikeet asiat siellä taustalla ja millainen ihminen minä olen.” H1

Opettajat nostivat useissa kohdissa esille myös oman jatkuvan oppimisensa. Opettaja itsekin oppii uutta ja etsii omaa tarkoitustaan sekä oppii ymmärtämään itseään, läpi elämän. Opettaja on keskeneräinen ja samalla esimerkki toisille. Keskeneräisyyden hyväksyminen toi opettajille kykyä nauraa itselleen ja heittäytyä epämurkaviinkin tilanteisiin. Ja siten olla esimerkki oppilailleen.

"se on sitä opettajan työssä et opettaja on aina myös oppia. ---Ja kaikki on oppijoita. Se on tosi kiehtovaa. Ja monta kertaa mä opiskelijalle sanonkin et mä teen kysymyksiä sen takia, en tee sen takia että mä jotenkin tenttaisin sua, vaan sen takia että mua kiinnostaa itteäkin henkilökohtaisesti ja kysyn jos on jotain semmosta mihin mä en ite tiedä vastausta ja itsekkäästi saan itsekin tietoa. Se on niin hienoa." H2

"---ainainen tunne siitä että mä nyt vaan on tällainen, lievä epävarmuus ittestä et mikä mä nyt oon kenellekään mitään opettamaan. ---ehkä jotain niinkun semmosta vähän vankempaa oman arvontuntoa tai semmosta uskoa itteen. Vaikka sitä onkin mut aina mä törmään aika ajoin siihen, kuitenkin siihen epäilyyn että mitä ihmettä mä täällä teen..." H2

"--et mulla on aika huono itsetunto ollut aina ja välillä mun on vaikea niinkun määritellä itteeni et miten mä niin kuin vaikutan toisiin." H1

"---mä pystyisin olemaan esimerkki siitä että kaikkea voi tehdä, osaa tai ei mutta tekee parhaansa ja se on se motivaattori. Ja sitä kautta mä toivon että ne oppilaat jotka mun kanssa on ollut ja on, on ainakin oppinut tällaisia asioita elämässsä ja yrittämistä ja sinnikkyyttä." H1

"Mä oon tietyllä tavalla kuitenkin aika impulsiivinen ja sitten sellainen et mä innostun asioista valtavasti mutta sit ne saattaa jäädä. Vaik mä yritän sinnikkäästi toteuttaa ja oon vastuullinen ja haluan vastuullisesti tehdä työtä mutta (painotus) kun mä innostun monesta projektista niin sitten ne saattaa jäädä välillä vähän se toteuttamisen kohta niinkun loppuun viemättä. Se loppuun saattaminen ei aina oo niin mahtavaa ja se on niin kuin se mun haasteeni ihan selkeesti. Et mä joudun tekeen tosi paljon työtä sen eteen että mä saan sen innostuksen vaiheen jälkeen sitä asiaa vielä sinnikkäästi vietyä loppuun asti. Et se on mun mielestä niin kuin mun yks todellakin sen harjoittelemisen kohta." H1

Opettajat pitivät ulkopuolelta saatua palautetta tärkeänä oman itsen tarkkailussa ja minäkuvan vahvistamisessa sekä myös omaan toimintaan liittyvien kasvunpaikkojen tunnistamisessa. He sekä uudistivat että vahvistivat palautteen avulla minäkuvaansa. Mielen joustavuus antaa palautteen kautta mahdollisuuden itsetuntemuksen syventämiseen. Eri rooleissa saatu palaute ei tunnu uhkaavalta vaan voi kääntyä kasvupisteeksi silloin kun ihmisellä on riittävästi joustavuutta nähdä omaa toimintaa eri rooleissa. (Ojanen 2011, 46.) Opettajan työ on

vaihtelua monien roolien välissä. Työssä tulee yhdistää esillä olo, vakava tilanteen hallinta ja kuunteleminen. Käytännössä näiden yhdistäminen ja taiteilu roolista toiseen ei aina ole helppoa. Se vaatii jatkuvaa oman toiminnan tietoista tarkkailua, tutkimista ja halua korjata omaa toimintaa vuorovaikutustilanteissa. (Aarnio 2010, 2.)

"---Opiskelijoilta saatu palaute on muuten tärkeää. Niin ehkä se aito kiinnostus siihen kohtaamiseen ja niin kyllä se palautekin on sen mukaista että se, hyvä palaute tulee just siitä tasavertaisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta ja näkee et on innostusta ja tota etsit tietoa ja oon ajantasalla. Ja se tasavertainen suhtautuminen opiskelijoihin niin kyl se tulee vuodesta toiseen. Et se jotenkin vahvistaa itellekin sitä ajatusta et ehkä niin kuin toimin arvojeni mukaisesti ja se ilmeisesti myös näkyy." H2

"---mitä mä oon saanut palautetta kun mä oon siinä johtajakoulutuksessa niin tota kauheen moni mielellään kuuntelee mun ajatuksia. Et mä oon ihan yllättynyt niin kuin sellaisista asioista että tota ihmiset haluaa kuulla mun mielipiteitä. Mun ajatukset lähtee kantamaan hedelmää niin kuin siinä et se on ollut mulle aika sellainen, mulle itelleni aika sellainen niinkun vähän seisahduskin et mä oon niin kuin miettinyt et aijaa et oliko tää teidän mielestä hyvä ajatus?" H1

"--- mä oon ite ollut vähän yllättynyt et mä oon saanut sellaista palautetta. Et sellaisissa tilanteissa mä oon huomannut olevani aika paljon äänessä. Sellaisessa mulla ei oo niinkun se vetäytyjä rooli päällä vaan siellä mä oon ite vaikuttamassa. Et kyllä mä niinkun sillain aika paljon niinkun huomaan, vähän liiaksikin välillä, olevani äänessä." H1

5.2 Kohtaaminen opettajan työn ytimessä

Aineistoon perehtyessäni huomasin opettajien usein nostavan esille kohtaamisen merkityksen työssä. Kohtaaminen liitettiin niin työhön oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa kuin tilanteisiin vanhempien ja kollegoiden kanssa. Kohtaaminen tuntui olevan opettajan työn keskiössä. Kohtaaminen on sidoksissa vuorovaikutusosaamiseen. Opettajan työ on vuorovaikutusosaamista, johon liittyy turvallisen ja hyväksyvän oppimisympäristön rakentaminen, oppilaan erityisyyden vastavuoroinen ja vilpittömän kohtaaminen sekä ihmisyyden ymmärtäminen. Välittäminen syntyy vastuullisuudesta toisen puolesta ja sen perustana on kulttuurin jäsenten itsetuntemus. Onnistunut, aito kohtaaminen vaatii tuntemusta itsestä ja tuntemusta toisista. Sen eteen tulee olla valmis tekemään tietoisesti töitä ja etsimään aina uudelleen vastausta oman ihmisyyden

mysteeriin. (Ks. Esim. Aarnio 2010; Atjonen 2005; Heikkinen 1999, Tirri & Kuusisto 2019.)

Itsetuntemuksen elementtejä tarkastellessaan opettajat liittyvät kohtaamisen ensinäkin siihen, että toinen ihminen tulee ymmärretyksi itseymmärryksen kautta. Kun on itse selvillä itsestään ja itsessä olevista ristiriidoista, on helpompi hyväksyä toisenkin erilaisuus. Ulkopuolelta tulevat ennako-oletukset on helpompi jättää huomion sivuun ja pyrkiä kohtamaan jokainen opiskelija ja tilanne avoimesti uutena, kun omassa mielessä on tilaa ja joustavuutta.

Toiseksi kohtaamiselle merkityksellisenä asiana nähtiin oppimisympäristö. Opettajat nostivat esille, miten oma oleminen heijastuu luokkahuoneeseen ja vaikuttaa työhön. Oppimisessa ja onnistuneissa oppimishetkissä keskeistä ei useinkaan ollut itse tiedollinen asia vaan opettajan oman kokemusmaailman välittyminen oppilaille ja opiskelijoille. Siten luotiin tila, jossa oppija voi tuoda rohkeastikin omaa itseään esille ja kokea hyväksyntää itsenään. Opettajat pitivät tärkeänä kohdata vaikeatkin tilanteet mahdollisimman objektiivisesti ja ”asiat asioina”. Omien tunteiden hallintaa pidettiin tärkeänä ja haluttiin luoda ympäristö, jossa ihmisenä jokainen on tasavertainen ja asiat ristiriitatilanteissa riitelevät. Lisäksi oman olemisen tila ja läsnäolo koettiin merkityksellisenä oppimiselle ja työn onnistumiselle.

Kolmanneksi asiaksi kohtaamiseen liittyen nostin aineistosta esille opettajien arvot. Arvot olivat pohja, jolle kohtaaminen rakentui. Tasavertaisuus, ystävällisyys ja oikeudenmukaisuus ohjasivat opettajien toimintaa arkisissa tilanteissa. He pyrkivät tekemään valintoja arvojen pohjalta ja niihin nojaten.

Seuraavassa avaan näitä kolmea näkökulmaa kohtaamiseen. Pyrin tarkastelussa tuomaan opettajien äänen mahdollisimman hyvin kuuluville ja käytän sen vuoksi runsaasti lainauksia aineistosta. Aloitan tarkastelun toisen ihmisen erilaisuuden hyväksymisestä ja itsetuntemuksesta. Sen jälkeen kerron ympäristöstä, opettajan oman kokemusmaailman välittymisestä ja opettajan olemisen tilan merkityksestä kohtaamisessa. Lopuksi vielä tuon esille opettajien tärkeänä pitämiä arvoja, jotka luovat pohjan onnistuneelle kohtaamiselle.

5.2.1 Ymmärrän itseäni, hyväksyn toisen

Se mitä itsessä tapahtuu, heijastuu toisiin. Opettajan työ on erilaisten, ja kaikenlaisten, oppilaiden ohjaamista, oppimisen edistämistä ja tukemista. Opettajan tulee olla opettaja jokaisella oppilaalle heidän erilaisuudestaan riippumatta. Mitä enemmän opettaja hyväksyy ja näkee itsessään, sitä avoimemmin hän kykenee näkemään toisen ihmisen. Toinen herättää itsessä tunteita ja reaktioita niissä kohdissa, jotka heijastuvat johonkin omaan tuntemattomaan tai kipeään kohtaan. Mitä enemmän puolia ihminen on itsessään tunnistanut ja ottanut omakseen, sen avoimemmin hän kykenee suhtautumaan toiseen sekä suhtautumaan tapahtumiin ja tilanteisiin objektiivisemmin.

Haastavaksi työssään opettajat kokivat erilaisuuteen liittyviä asioita. Se, mikä omalle henkilölle on vierasta, tuntuu toisessakin vieraalta ja voi herättää tunteita, kuten turhautumista tai ärtymystä. Myös opetuksen välittäminen onnistuneesti heterogeeniselle oppijaryhmällä voi olla haastavaa. Opettajan on luovittava varsin tuntemattomassa metsässä etsiessään menetelmiä, joilla jokainen löytäisi asian äärelle omassa ymmärryksessään.

"Haastavia on hmm... ---opiskelijat jotka ei pysy vauhdissa, poissaoloja, on vaatimuksia siitä että pitäisi saada suorittaa kurssia jotenkin omalla tavalla. Hänet pitäisi huomioida, tottakai kaikki huomioidaan yksilöinä ja yksilöllisesti, mutta kun ollaan kuitenkin yhdessä oppimassa niin ei oo resursseja suunnitella kaikille omaa kurssia. Niin se on ehkä haastavinta, tämmöset sooloilijat." H2

"Haastavaa on saada itseni ymmärretyksi niin että se opetus menee perille. Että siis pystyy jokaiselle oppilaalle tuomaan ne asiat sillä tavalla että hän niin kuin ymmärtää mistä on kysymys." H1

"---niin jotenkin kokee että nyt pitäisi jotenkin ihan eri tavalla löytää vielä sitä pelimaailmaa. Siis tarkoitan ihan sitä lautapeli ---leikkien oppia asioita, niin sen mä koen niinkun tällä hetkellä hyvin haastavaksi että miten se niinkun oikeesti tapahtuu." H1

"Mut siis se kohtaaminen ja se että löytää ne oikeat kanavat, miten jokaisen oppilaan kohdalla toimii. Et se on niin kuin ikuisuusprojekti." H1

Opettajat tunnistivat myös millä tavoin ennako-oletukset saattavat vaikuttaa kohtaamiseen ja halusivat tietoisesti nähdä näiden taakse ja välttää ennakoasetuksia. He kuvasivat, miten tärkeää on tehdä töitä itsensä kanssa sen eteen, että oma sisin olisi mahdollisimman avoin toiselle ilman ennako-

oletuksia. Samalla he tunnustivat ennakko-olettamuksista täysin vapaan mielen mahdollisuuden.

"Miten mä henkilökohtaisesti koen, mä yritän pysyä tosi pitkälle sen ulkopuolella et mä en niinkun annan tollasten asioiden vaikuttaa mutta sillä on merkitystä mitkä syyt opiskelijalla on. --- syitä voi olla monenlaisia niin kyllä se ehkä hiukan vaikuttaa ittellä ja niinkun omaan ajatteluun et mitenkä suhtaudun. Vääjäämättäkin se hiukan vaikuttaa vaikka sen ei ehkä saisi vaikuttaa." H2

"Tottahan sitä yrittää ainakin että se pöytä olisi puhdas eikä olisi ainakaan hirveesti mitään ennakkoasetelmia. ---Kyllä siinä on vaaransa koska sen aina kertoo toinen aikuinen. Toinen ihminen joka sen lapsen kanssa on työskennellyt että onko ne puhtaita. Mä aina mielummin itse tarkkailen sitä lasta mutta tietysti jos on suuria oppimisvaikeuksia ja muuta niin niistä on tietysti hyvä tietää. Se on väärin sitä lasta kohtaan koska se joutuisi käydä taas läpi ne samat ongelmat mitkä on vanhassakin paikassa käyty. Mutta en mielelläni kuule sellaisesta niin sanotusta tavallisesta koska se on hyvä luoda se oma suhde koska se aina vaikuttaa takaraivossa jos on kuullut että on tämä näin ja tämäkin näin tai noin." H1

Haastatteluissa tulee esille, miten aikuiset keskenään voivat luoda ennakko-oletuksia oppilaita kohtaan, jotka saattavat olla haitaksikin oppilaalle. Vaatii opettajalta ammatillista kypsyyttä suhtautua mahdollisimman avoimesti kaikenlaisiin tilanteisiin ja luoda kohtaaminen ainutlaatuisena kahden ihmisen välisenä tilanteena yhä uudelleen itsestään lähtien.

"---ne tiedot vaihdetaan aikuisten kesken ja jokainen kuitenkin tekee omat tulkintansa ja näkee sen lapsen oman persoonansa läpi. Jolloin on ehkä parempikin, että näkee lapsen niin kuin siinä tilanteessa ja alkaa sieltä luomaan suhdetta koska se voi olla niin että menee hyvin. Tai toisten kanssa ei mene niin hyvin koska me suhtaudutaan eri tavalla tilanteisiin myöskin kasvattajat." H1

"---kun tulee lapsi tai oppilas siihen opettajan vaikutuspiiriin niin sinähän aletaan opettelemaan, että miten minä suhtaudun itseeni ja miten sinä suhtaudut itseesi ja suhteessa toisiimme ja miten lähdetään toimimaan. Ja silloin niinkun se mitä jonkun toisen opettajan kanssa on tapahtunut, on täysin eri asia kuin mitä mun kanssa tulee tapahtumaan. Näin mä koen ainakin hyvin vahvana." H1

"---pyrkii kaikessa toiminnassa, että ei anna minkään ulkoisten asioiden tai omien ennakkokäsitysten, kun niitä vääjäämättä kuitenkin on, vaikuttaa siihen toimintaan liiaksi, että pystyy pitämään mielen avoimena kaikille mahdollisuuksille." H1

"Ne lähtökohdat kuitenkin vaikuttaa ja sitä erilaisuutta on, niin se on kiehtovaa kun kuitenkin semmosten haastavien keskustelujen ja joskus yhteenottojenkin jälkeen päästään semmoseen yhteiseen toimintamalliin tai näin, et pystytään toimimaan yhdessä." H2

Myös oman persoonan ominaisuudet nähtiin sekä kohtaamisen rikkautena että haasteena ja kasvun paikkana. Keskeisenä onnistumisen avaimena opettajat pitivät omien ominaisuuksien tunnistamista sekä omien varjojen ja kipupisteiden tietoista työstämistä ja hyväksymistä. Opettajat kuvasivat millä tavoin suhde itseensä ja tietoisuus oman persoonan ominaisuuksista heijastuu toisiin ja auttaa ymmärtämään toista ihmistä. Tirri ja Kuusisto (2019, 34) puhuvat opettajan eettisestä herkkyydestä - kyvystä ymmärtää, miten oma toiminta vaikuttaa toisiin ihmisiin. Aarnion (2010) mukaan tunnistamalla itsessään olevia erilaisia, ristiriitaisiakin puolia, voi ymmärtää oppilaiden erilaisuutta ja erilaisia puolia heissä. Itsen tarkastelu lisää ymmärrystä itsestä ja se heijastuu ymmärryksenä toista kohtaan.

"Mun vahvuuksia on se että lähtökohtaisesti suhteudun tasavertaisesti ja tasa-arvoisesti kaikkiin. Ja se ei oo varmaankaan vaan mun, oletan ettei oo vaan mun, ajatus että vaan se oikeesti näkyy." H2

"...semmonen ajantasainen tieto ja inhimillinen opetus. Ne on ehkä mun vahvuuksia. Ja se tavallisuus mä oon tavallinen samanvertainen muiden kanssa enkä nosta itseäni. Oon niin kuin lähestyttävä, mulle on helppo tulla juttelemaan. Se on tärkeää." H2

"--- mä kuuntelen niin paljon ja yritän luoda että varmaan niin kuin hyvillä -- kun osaa hyvin perustella, niin mut on helppo saada mukaan johonkin ajatukseen. Et mä innostun helposti silleen myöskin lähtemään et toiset pystyy vaikuttamaan muhun kyllä niin. En usko et niihin ihan perusarvoihin mut siihen et miten joku asia voitais tehdä toisin. Et mä oon itseasiassa aika joustava et jos on selkee niin kyllä mä pystyn kääntämään niin sanotusti takin jos tarve vaatii. Et sit tietysti jos kokee et tää on nyt tosi väärin niin silloin ei tietenkään. Silloin mä ainakin pystyn sanoon mielipiteeni. En oo mikään sellainen jäärä, joka vänkää sitä omaa mielipidettään ainoastaan, vaan kuuntelen aika paljon muiden mielipidettä. Ja silloin pystyn lähteä joustaen ja vaikka sitten itellä vähän tuntuis pahalta mutta muut on sitä mieltä niin en mä eriävää lausetta mee laittamaan pöytäkirjaan." H1

"mä oon pikkasen erakko mut sit mä oon toisaalta aika sosiaalinen elikkäs mulla on kaks semmosta puolta. Sitä kautta pystyy hahmottamaan ja ymmärtämään myöskin niitä lapsia, jotka haluaa välillä vetäytyä ja olla hiljaa ja rauhassa ja sit taas niitä jotka tykkää olla esillä. Et se on semmonen mun mielestä tärkeä asia myöskin. --- Et se on niin kuin koska sitä kautta sä näät aina sen hyvän siinä ihmisessä ja sen kauneuden." H1

5.2.2 Olemisen välittyminen ympäristöön, sisäinen todellisuus ulkoista

Aarnion (2010, 162) mukaan opettaja tarvitsee työnsä toteutumiseksi vuorovaikutustaitoja, joiden kautta hän kykenee tarkastelemaan omaa toimintaansa kriittisesti. Opettajan työssä korostuu akateemisen ja substanssiosaamisen lisäksi koko ihmisen persoonallisuuden kehityksen tukeminen. Vuorovaikutustilanteissa Aarnio (2010, 165) korostaa opettajan kykyä säädellä omia reagoititapojaan ja siten ohjata myös opiskelijoita kontrolloimaan omia reaktioitaan temperamenttieroista huolimatta. Onnistuneen ja kypsän kohtaamisen edellytys on lisäksi omien tunteiden tunnistaminen ja hallinta.

Nostin aineistosta esille oppimisympäristöön liittyen ensin opettajan kyvyn avoimeen suhtautumiseen vaikeissakin tilanteissa. Tällöin opettaja hallitsee omia tunteitaan ja asiat näyttäytyvät asioina. Opettajan suhteutumiseen ja reagoititapaan vaikuttavat opettajan suojautumiskeinot ja niiden tarkoituksen mukainen käyttäminen vuorovaikutustilanteissa. Toiseksi pidin tärkeänä ottaa esille kohtaamiseen vaikuttavaa oppimiselle suotuisaa tunneilmapiiriä sekä siihen myötävaikuttamista omalla olemisella. Lisäksi nostin esille opettajien toimintatapoja haastavissa tilanteissa.

Tutkimusten mukaan ihmisen tunnetila välittyy ympäristöön ja opettajalle tärkeä taito on osata säädellä omia tunteitaan. Tunteilla ja opettajan kokemusmaailmalla on myös merkitystä oppimiselle, se voi olla joko oppimista tukevaa tai oppimista estävää. Opettajan oma kiinnostus ja innostuneisuus vaikuttaa oppilaisiin ja parhaimmillaan synnyttää innostuksen myös toisissa.

”Ja se että minäläinen on se oma olo siinä luokassa että kuinka innostunut itse on . se on oikeestaan se että se on suhteessa siihen että miten innostunut itse oot niin sillä samalla innolla ne lapsetkin lähtee mukaan. Et se ikään kuin siirtyy opettajalta. --- silloin se oppimiskokemus on oppilaalle ja opettajalle hyvä se oppimiskokemus. Mut se innostus tarvii olla myös siinä opettajassa. Vaikkei se nyt tarkoita sitä että pomppii ja hyppii siellä luokassa mutta että siellä sisällä on niinkun se innostus aiheeseen.” H1

”Se innostus on sisäinen tila. On sisällä siinä aineessa ja on niin innoissaan, inspiroitunut siitä aineesta, että silloin se niinkun toimii.” H2

”Ja se tulee esille lasten kanssa vaikka en mä tietenkään luokassa tietenkään opeta juuri sitä mutta tulee se musta itsestäni ja mä yleensä laitan itseni likoon vähän noloihinkin tilanteisiin myös niin kuin oppilaiden

nähdessä että kaikki näkee että hei voi laulaa vaikka osaa laulaa ja voi piirtää vaikka osaa piirtää.” H1

”Joo kyllä se sisäinen tila heijastuu tän tyyppisissä tilanteissa ei niinkään opettamisessa. Se kuitenkin vie niin mukanaan ja innostaa se aihe ja on helppo unohtaa ehkä joku henkilökohtainen asia ja ehkä se vaikuttaa enemmän tämmösissä pienryhmätoimintatilanteissa ja opettajien välisissä suunnitteluhetkissä ja tämmösissä ehkä enemmän.” H2

”Toisten ihmisten toiminta vaikuttaa toisinaan tosi innostavasti koska työyhteisössä on ihmisiä jotka on valtavan hyviä ideoimaan ja tekee kaikenlaisia juttuja ja keksii ja on rohkeita ja se innostaa itsekin kokeilemaan uutta. Ehkä tätä ja rohkaistuu.” H2

Omaa toimintaansa haastavissa tilanteissa tarkastellessaan opettajat pitivät tärkeinä omien tunteidensa etäännyttämistä. Heillä oli pyrkimys olla mahdollisimman objektiivinen kaikissa tilanteissa ja suhtautua tilanteisiin asioina sen sijaan että olisi ottanut tilanteita henkilökohtaisesti. He tietoisesti toimivat vahvistaakseen itsessään kykyä suhtautua objektiivisesti ja avoimesti kaikenlaisiin tilanteisiin.

”---vaikka vanhempi kokee olevan hirveessä riidassa mun kanssa siinä kohdassa, että niin kuin että meillä on valtava riita. Mä en sitä itse koe mutta se oli hänen sisäinen tunteensa ja toki mä en pystynyt sitä niin kuin siinä--- pystyin kyllä sanomaan että ei mulla ole mitään riitaa ja asiathan tässä on ne joista me puhutaan ja et se on niin kuin ja et pystyy olemaan siinä tilanteessa rauhallinen niin se on oikeesti tosi tärkeä asia ja sitten pystyy hyvällä omallatunnolla sanomaan ettei mulla oo niin kuin minkään sortin, mitään henkilöitä vastaan. Vaan nää asiat vaan niin kuin on vaan näin just kun nää on ja ehkä siinä on just se että on oppinut niin kuin hyväksymään asiat.” H1

”---se nyt nimenomaan on vaan hyväksi että sitä kattoo sitä sitten vähän toiselta tasolta. Joo mä yritän niin kuin kattoo sen että mä en lähde niin kuin niihin tunteisiin vaan mä yritän ohjata niin että ne tunteet ei oikeesti niin kuin vaikuta siihen mun toimintaani. Että siitä ei tuu oikeesti mitään itkupotkuraivari meininkiä vaan et se tulee niin et asiat puhuu asioina ja sillä selvä. Et se niin kuin et se ainakin niinkun helpottaa mun mielestä.” H1

”---siitä tulee hirveä sotatilanne, että sitten on vastapuolet ja yhdet lähtee ja toiset paiskoo ovia tonne suuntaan ja toiset tänne suuntaan. Niin tota sellaiselta vältytään kun pystyy katsomaan sen asian asiana ja yrittää, mulla on siinä sellainen tarve aina kuitenkin, yrittää kaikkien kantilta. Silloin kun mä joudun nostaan itteni et se ei oo mun tunteeni. Eli ne ei ole mun tunteeni et mä olen nyt loukkaantunut, mulle on sanottu näin ja nyt se loukkaa mua. Mä yritän vetää tän niin kuin kokonaan sivuun.” H1

” Mä yritän aina löytää ne asiat asioina. Vaikeissa tilanteissa enemmän silleen että seuraan ja saatan sanoa sitten jotain mitä nyt sitten sanonkin. Mä huomaan, että tommosessa kokoustilanteessakin niin mä usein saatan olla

aika kauan hiljaa ennen kuin mä sitten niin kuin sanon. Että mitä mä niinkun oon ajatellut asiasta.” H1

”Mä oon opetellut kato niin paljon näitä tämmösiä että niin kuin ”minä rakastan sinua” ”olen pahoillani” ”annan anteeksi” ”kiitos”.” H1

”Vedän sellaisen flekun ja rullaan kieleni kun alkaa tulla mutta kyllä mä myös puoleni osaan pitää mutta en lähde siihen tilanteeseen lietsomaan, jollen mä ole väsynyt.” H1

Oppimiselle suotuisa ilmapiiri rakentuu hyväksymisestä ja välittämisestä. Siellä on tilaa erilaisille mielipiteille ja virheiden tekemiselle. Tällaisen ilmapiirin luomiseen opettaja tarvitsee tunnetaitoja ja hänen tulee olla omista asioistaan selvillä. Silloin oppilas tai opiskelija uskaltaa tuoda omaa itseään ja omia mielipiteitään esille.

”---kohtaamiset missä opiskelija uskaltaa rohkeasti ottaa kantaa ja olla asiasta myös eri mieltä on mun mielestä onnistuneita ja antoisia. Se on musta aina jotenkin tosi haastavaa ja kutkuttavaa, mukavaa. Se tuo sen tunteen, että ihminen uskaltaa tuoda esiin erilaisiakin mielipiteitä.” H2

”lähtökohdat vaikuttaa ja sitä erilaisuutta on, niin se on kiehtovaa kun kuitenkin semmosten haastavien keskustelujen ja joskus yhteenottojen jälkeen päästään semmoseen yhteiseen toimintamalliin tai näin, et pystytään toimimaan yhdessä.” H2

”Miellyttävää työssä on siis se että ilmapiiri on semmoinen että uskaltaa olla erimieltä ja esittää kysymyksiä.” H2

Läsnäolon taitojen harjoittaminen oli kohtaamisessa myöskin tärkeää. Omat tunteet välittyvät luokkaryhmään ja opettajan olemus luo luokkaan ilmapiirin, joka voi tukea oppista, tai olla sille esteenä. Aarnion mukaan kohtaaminen perustuu tiedostavalle hyväksyvälle läsnäololle, jonka keskiössä on opettajan itsensä tilannekohtainen selvyys omista aikomuksistaan ja tarkkaavaisuuden suuntaaminen meneillään olevaan hetkeen sekä ystävällinen ja myönteinen asenne.

”Ja se että minäläinen on se oma olo siinä luokassa että kuinka innostunut itse on. Se on oikeestaan se että se on suhteessa siihen että miten innostunut itse oot niin sillä samalla innolla ne lapsetkin lähtee mukaan. Et se ikään kuin siirtyy opettajalta. --- silloin se oppimiskokemus on oppilaalle ja opettajalle hyvä se oppimiskokemus. Mut se innostus tarvii olla myös siinä opettajassa. Vaikkei se nyt tarkoita sitä että pomppii ja hyppii siellä luokassa

mutta että siellä sisällä on niinkun se innostus aiheeseen. Se innostus on sisäinen tila. On sisällä siinä aineessa ja on niin innoissaan, inspiroitunut siitä aineesta, että silloin se niinkun toimii.” H1

”No sit se on vastaavasti taas se kohtaaminen. Et ne on niinkun sitten kun näkee että hei tää onnistuu tai pystyy oleen niin läsnä et pystyy oikeesti kuulemaan ja olemaan ja on läsnä eikä niin että ajattelee jotain muuta tai jonkun toisen asioita tai muuten. ---sit kun huomaa et lapset oppii ja sit se kun ne on niin innoissaan. Joskus on ollut jotain tällästä et oli niinkun maantiedon jakso ja käytiin suomen karttaa ja sitten kuinka ne menikin pihalle ja alkoi piirtämään sitä siellä ihan välitunnilla ja niin kuin leikkimään. Tämmöset on niinkun niitä hienoja juttuja, kun näkee et ne alkaa elämään lapsessa.” H1

”---paljon tosiaan korostan sitä kohtaamista ja sitä siinä hetkessä olemisen laatua ja sitä että vaikka olisikin niin ei voi olla kahdessa paikassa yhtä aikaa et keskity siihen hetkeen mikä on käytettävissä.” H2

Haastavissa tilanteissa opettajat käyttivät suojautumiskeinojaan vuorovaikutuksen parantamiseksi sekä omien voimavarojen säästämiseksi. Psykkiset puolustusmekanismit voivatkin olla sekä hyödyksi että haitaksi. Keskeinen kysymys on tiedostaa omat puolustautumismekanisminsa ja oppia säätelemään niiden käyttöä. Aarnion (2010, 169) mukaan se luo tilan itsen kehittymiselle sekä mahdollistaa vuorovaikutuksen onnistumisen. Lisäksi omien tunteiden tunnistaminen ja säätely ovat tärkeitä vuorovaikutuksen osaamisen osa-alueita.

”---musta tuntuu et monesti semmosissa haastavissa tilanteissa oppilaiden kanssa mulla kyllä aika helposti niinkun kuohahtaa. Sillä tavalla sisäisesti, tulee semmonen pelkoreaktio et miten tästä selvitään. Niin mä helposti saatan kuohahtaa ehkä mutta mä oon niin paljon harjoitellut sitä kohtaamista ja sitten sitä kiitollisuutta ja rakkautta siinä kohtaamisessa.” H1

”---mä varmaan meen vähän niin kuin sisäänpäin ehkä jos mua kohtaan hyökätään.--- toisaalta mä niinkun pystyn, jos mä mietin joitain sellaisia vaikeita tilanteita, joissa on niinkun ollut joku kouluneuvottelu, jossa on selkeästi ollut joku haaste että toiset on ollut aika hyökkäviä niin mä ehkä siinä sellaisessa tilanteessa vedän itteni niin kuin entistä rauhallisemmaksi. Että se on oikeestaan niinkun se mun keinoni, että mä yritän koko ajan vähän niin kuin tulla rauhallisemmaksi ja rauhallisemmaksi.” H1

”Kyllä mä luulen ja kyllä mä tunnistan sen tunteen ja tunnetilan, mikä oikein ryöpsähtää. Että hitsi vieköön (nauraa) ootkohan nyt...---Ja pystyn tottakai sitten ihan asialliseen keskusteluun mut kyl sen huomaa et se vie.” H2

”....sanotaanko erilinjaisuutta tai erimielisyyttä muutaman tai muutamien opettajien kanssa, jotka liikkuu vähän samoilla aihealueilla kuin itte. Niin kyllä

siellä ehkä enemmän... Se on aika kuluttavaa ja se vie voimia kun joutuu käyttämään tämmösiä suojautumiskeinoja. Joskus se on ihan pahimmissa tilanteissa että välttää ihan hetkellisesti heidän seuraa ja ihmisen, jonka kanssa on oikein eri aaltopituuksilla.” H2

”--- just viime aikoina on just aika voimakkaasti ollut parin työyhteisöön kuuluvan kollegan kanssa tämmöstä vähän vastakkain asettelua äitiyshuollon kysymyksistä ja jotenkin koen että omaa asiantuntemusta ei nähdä vaikka oon kuitenkin porukasta se joka on syventynyt siihen asiaan. Et oon vähän vetäytynyt.” H2

”Joo suojelen itseäni vetäytymisellä koska huomasin että se kohtaaminen ja keskusteleminen ja varsin perusteellinen asioiden niinkun perusteleva käytännön kautta ja opiskelijoiden näkökulmasta, sairaalan ja toiminnan näkökulmasta ei auennut, ei riittänyt. Mä jotenkin koin että vetäytyminen oli ainoa mahdollisuus. Se on vähän energiaa vievää, hetkellisesti. Kyllähän se tilanne laantuu ja tasaantuu. Kyllä se ikävää on. Ja voimavaroja kuluttavaa. Turhautumista, turhautumisen tunnetta ja sellaista arvottomuuden tunnetta.” H2

”--pelko siitä et mä en oo niin kuin riittävän hyvä et sehän on usein se et sehän on se kun alkaa pelätä sitä että ei osakaan tai ei pystykään niin sitten se tuo sen ja siitä tulee se raivoava leikkikehä. Et siellä sit leikitään ja paiskotaan.” H1

5.2.3 Arvot kohtaamisen pohjana

Arvot ja omien arvojen mukaan eläminen muodostavat pohjan kohtaamiselle. Arvot tuovat pohjan myös opettajan eettisille periaatteille. Eettisten periaatteiden lähtökohdaksi on kohdella jokaista ihmistä tasavertaisesti, totuudellisesti ja oikeudenmukaisesti. Tutkimuksen opettajat nostivatkin esille juuri näitä arvoja: ihmisten välisen tasavertaisuuden, rakkaudellisuuden, ystävällisyyden ja hyväksymisen. Heidän pyrkimyksissään kävi ilmi tahto elää omien arvojen mukaisesti.

Molemmilla tutkimukseen osallistuneilla opettajilla oli toimintansa taustalla vahvat arvot ja pyrkimykset omien arvojen mukaiseen eettiseen opettajan työhön. Heillä oli tahto ymmärtää itseään ymmärtääkseen toista. He pyrkivät toiminnassaan tasavertaisuuden periaatteisiin, sekä myötätuntoiseen kohtamiseen ja omista ennako-olettamuksista vapaaseen toimintaan. Aarnio (2010, 168) näkee, että tällainen opettaja haluaa kohdata toisen ihmisen autenttisesti. Hän myös pitää sitä aitona välittämisenä, joka syntyy opettajan oman työn arvostamisesta. Tällöin opettaja löytää työssään jotain merkityksellistä ja arvokasta myös oman itsensä ulkopuolelta.

Opettajat pitivät opettajan työssä keskeisen tärkeänä opettajan samanarvoisuutta ihmisenä toisten ihmisten, kollegoiden ja oppilaiden rinnalla. Tirriä (1999, 11) mukailleen opettajan työn ammattimoraalin ensisijainen arvo on ihmisten välinen samanarvoisuus. Arvot heijastuvat kohtaamiseen. Se, mitä opettaja pitää tärkeänä on lähtökohta sille, miten opettaja kohtaa oppilaansa.

"Varmaan yksi tärkeimpiä arvoja jos mä mietin opettajana, on se kuuntelemisen taito. Sen mä koen sellaisena hyvin tärkeänä asiana. Tuota noin niin ---ja tietysti kaikki ystävyys ja kaikki tälläset teemat." H1

"...nimenomaan se ihmisten kohtaaminen on mun mielestä yksi tärkeimmistä sosiaalisista asioista mitä ihminen oikeestaan koko elämässään voi olla. Ja sitten on tietysti nää niin kuin nää rakkaus, ystävyys, perinteiset tälläset asiat jotka on tärkeitä." H1

"Ensimmäisenä tulee mieleen kun mitä tahansa lähtökohtaa ajattelen niin ihmisten tasavertaisuus. Samanarvoisuus. Ja sen ei arvostaminen, vaan kunnioittaminen. Se on musta eri asia." H2

"---siellä edessä opettajana niin me ollaan kuitenkin kaikki yhdessä sen saman asian äärellä ja kaikilla on siihen joku usein miten joku kosketuspinta ja se kaikki tieto on arvokasta ja sen takia usein työstetäänkin asioita yhdessä. Se on se mun lähtökohta, se tasa-arvoisuus." H2

Omien arvojen tunnistaminen on keskeistä dialogisen suhteen syntymiselle. On tärkeää tunnistaa mitä itse pitää olennaisena ja toimia sen mukaisesti. Omien arvojen pohjalta toimiminen ei kuitenkaan aina ole ihan helppoa. Se vaatii tahtoa ja ponnisteluja opettajalta.

"---joustavaa mutta silti kurssivaatimukset pitää täytyä ettei se semmosta lempeyttä kuitenkaan oo et kyllä mä. ---Mun mottoni on olla luja ja lempeä samanaikaisesti ja se on mun mielestä mahdollista." H2

"---se on haasteellista että pysyt kuitenkin niin kuin että sä oot oikeudenmukainen ajatellen koko ryhmää että joku ei saa erityiskohtelua, erityispalvelua. Että tosi tarkasti aina mietin sen tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden suhteessa muuhun ryhmään." H2

Tasavertaisuus ja tasa-arvoisuus opettajan työssä luo eettisesti mahdollisuuden kohtaamiselle, joka on aidosti kiinnostunutta ja läsnäolevaa. Se myös mahdollistaa kohtaamisen, jossa vuorovaikutus on dialogista. Dialogisessa vuorovaikutuksessa asiat keskustelevat ja suhde osapuolien välillä on oikeudenmukainen ja tasapuolinen. Opettajan tulee säilyttää tasavertaisuuden

periaate ja lojaaliutensa kouluuyhteisöä kohtaan myös erilaisissa sidosryhmissä. (Ks. Tirri & Kuusisto 2019, 31-32.) Opettaja on luokassa samanaikaisesti sekä tasavertainen ihminen että suunnannäyttävä, jonka suhde itseensä välittyy luokkahuoneeseen halusi hän sitä tai ei. Opettaja välittää omia arvojaan olemisensa kautta oppilailleen.

"---siellä edessä opettajana niin me ollaan kuitenkin kaikki yhdessä sen saman asian äärellä ja kaikilla on siihen joku usein miten joku kosketuspinta ja se kaikki tieto on arvokasta ja sen takia usein työstetäänkin asioita yhdessä. Se on se mun lähtökohta, se tasa-arvoisuus." H2

"---mulla on niin valtava tarve auttaa niitä löytämään itsensä ja musta tuntuu että mua vie eteenpäin tällä hetkellä se, kun mä oon työskennellyt paljon itseni kanssa, se ajatus että mä tahtoisin että toisetkin oppisi. Ja se tulee esille lasten kanssa vaikka en mä luokassa tietenkään opeta juuri sitä mutta tuleehan se musta itsestäni. Mä yleensä laitan itseni likoon vähän noloihinkin tilanteisiin myös niin kuin oppilaiden nähden että kaikki näkee että "hei voi laulaa vaikkei osaa laulaa ja voi piirtää vaikkei osaa piirtää". Eliikkä että mä pystyisin olemaan esimerkki siitä että kaikkea voi tehdä, osaa tai ei mutta tekee parhaansa ja se on se motivaattori. Ja sitä kautta mä toivon että ne oppilaat jotka mun kanssa on ollut ja on, on ainakin oppinut tällaisia asioita elämässään ja yrittämistä ja sinnikkyyttä." H1

Opettajat pitivät tärkeänä omaan itseen tutustumista ja oman toiminnan sekä itsetuntemuksen kehittämistä. He olivat tietosiesti työstäneet itseään ja omia kohtaamisen taitojaan. He käyttivät apuna erilaisia menetelmiä, kuten affirmaatiolauseita, kehollisia harjoituksia ja joogaa sekä pyrkimystä päästä rehellisesti omien tunteiden ja tarpeiden äärelle.

Harjoitukset, joita opettajat tekivät ovat läsnäoloa ja hyväksyntää lisääviä harjoituksia. Aarnio korostaakin, että tiedostava läsnäolo on itsetuntemuksen kehittämisessä keskeistä. Se auttaa ihmistä kohti uudenlaista ymmärrystä, jossa hän ei enää koe olevansa yhtä ajatusten ja tunteiden kanssa vaan kykenee näkemään hetkikohtaiset kokemukset selkeämmin ja objektiivisemmin.

"Mä oon opetellut kato niin paljon näitä tämmösiä että niin kuin "minä rakastan sinua" "olen pahoillani" "annan anteeksi" "kiitos". H1

"Mä tietoisesti jättäydyn ulkopuolelle tai laitan luurit korvaan kun meillä on yhteinen iso työtila. Mun on helppo pysyttäytyä pois. Että en ehkä semmosen [negatiivisen ilmapiirin] anna niinkään vaikuttaa." H2

"...mä oon sitä vähän harjoitellut että pystyn keskittymään omaan tekemiseeni ja jättämään muut. Joogan kautta varmasti ja oon paljon

työstänyt tämmöstä ja pystyy enemmän keskittymään tilanteeseen ja itseen ottamatta liikaa negatiivisia vaikutteita itseen.” H2

”Mun on aika helppo pysähtyä ja jättää sitten omaan arvoonsa spekulatiota mitä on ja hälinää ja keskittymään omaan työhön ilman että teen siitä mitään numeroa.” H2

”---se jooga menetelmänä on monipuolinen kun se on siinä on semmosta et sä voit liikkeen avulla keskittyä oman ruumiin tuntemuksiin ja sitä kautta ymmärrät itteäs paremmin ja pääset käsiksi sun sisäiseen hiljaisuuteen ja siihen omaan itseen. Et kyl mä nään et jooga liikkeen ja filosofian ja ajattelunsa kautta on niin monipuolinen keino, ettei mulla ehkä tällä hetkellä oo muuta niin selkeää keinoa kuin se.” H2

”Kyllä se on se itsekasvatus ja itseensä tutustuminen. Ja niinkun semmonen iän tuoma sellainen tietty flekmaattisuus ja kyllähän se on se ihan puhtaasti et tutustuminen niin kuin itseensä ja luottamus siihen että kaikella on tarkoituksensa. ---mä uskon siihen, että siinä on niin kuin tarkoitus. Ja se on vaatinut kyllä työstämistä ja opiskelua ja tutustumista asioihin.” H1

”Kyllähän se varmaan osittain on tapahtunut itselläänkin et sitä kehitystä tulee. --- et kun on työskennellyt tän henkisen maailman avulla ja kanssa et kyllä se sellaista työskentelyä mun mielestä vaatii. Et jos niin kuin ihminen ajattelee niin että kaikki tää vaan mikä on tässä, on sitä mikä on todellista, niin silloin on vaikea niin kuin myöskään, mun mielestä, lähtee sellaiseen tilanteeseen et sä pystyt lähtee vähän toisaalta kantilta luottamaan siihen että tämäkin riitatilanne tässä, nii tälläkin on joku tarkoituksena ja tää vie tätä asiaa eteenpäin. --- tietysti elämäkokemus tuo myöskin sitä kun on kuitenkin ollut erilaisia tilanteita elämän aikana jotka on tuonut sitä luottamusta siihen että asiat menee niin kuin niiden kuuluu mennä ja tämmösiä elämässä tapahtuu” H1

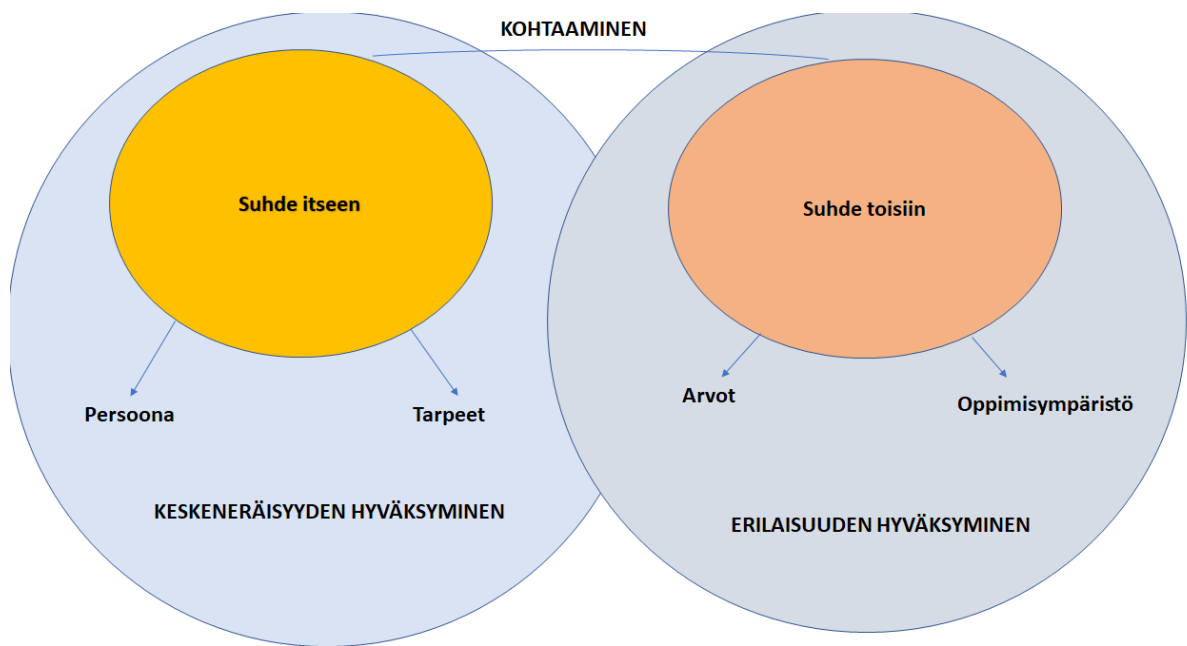
5.3 Opettajan itsetuntemuksen kiteyttäminen

Opettajan itsetuntemus kiteytyy suhteeseen itseen ja suhteeseen toisen ihmisen kanssa. Keskenäisyys ja kohtaaminen ovat edellytyksiä onnistuneelle ja toimivalle vuorovaikutukselle, joka on seurausta opettajan itsetuntemuksesta. Vuorovaikutus syntyy aina kahden ihmisen välillä, suhteesta itseen ja toiseen.

Suhteessa itseen on elinikäisesti keskenäinen ja olennaista siinä on olla selvillä oman persoonan ominaisuuksista sekä tarpeistaan. Olennaista on hyväksyä keskenäisyys ja tulla sopusointuun itsensä kanssa. Suhde toiseen rakentuu arvojen pohjalle. Opettajan arvot ohjaavat kaikkea hänen toimintaansa ja valintojaan. Kohtaamiseen vaikuttaa ympäristö, jossa kohtaaminen tapahtuu. Ympäristö voi olla ulkoinen ympäristö tai sisäinen tilan, kuten omien tunteiden

tuominen ja siirtäminen luokkahuoneeseen. Lisäksi toisen ihmisen erilaisuuden hyväksyminen ja ymmärtäminen ovat onnistuneen kohtaamisen keskiössä.

Alla oleva kuvio pyrkii kiteyttämään tutkimuksen päätulokset yhtenä kuviona, jossa asiat limittyvät toisiinsa eivätkä ole olemassa irrallisina.

KUVIO 1. Opettajan itsetuntemus – tietoinen kohtaaminen itsen ja toisen kanssa.

6 LUOTETTAVUUDEN TARKASTELU

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa lähtökohtainen kysymys kiteytyy totuuden rakentumiseen ja objektiivisuuteen. Mikä on totta ja millaiset havainnot ovat tosia? Onko totuus pelkästään aistihavaintojen perusteella todennettavia asioita vai onko se ihmisten välinen sopimus, erilaisia toimintatapoja tai järkeistettäviä ajatuksia? Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on jonkin tutkimuksen kohteena olevan asian tai ilmiön ymmärtäminen. Yleisesti voidaan sanoa, että laadullinen tutkimus on ”totta” ihmisten välisten sopimusten ja käytännöllisten toimintojen näkökulmasta. Se, mikä toimii ja on hyödyllinen, on tosi, ja se, mitä voidaan yhteisesti sopia todeksi, on totta. (Ks. Tuomi ja Sarajärvi 2009, 135.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli ymmärtää syvemmin opettajien itsetuntemusta heidän kokemana ja ymmärtää merkityksiä, joita itsetuntemus opettajan työssä saa. Tutkimusta aloittaessani oletin itsetuntemuksen olevan keskeinen osa onnistuneeksi koettua opettajan työtä. Sitä, millaista onnistunut opettajan työ on, en ollut kysymyksiin sisällyttänyt. Sen vuoksi tällä tutkimuksella ei myöskään voi ottaa kantaa siihen, kokevatko tutkimukseen osallistuvat itsetuntemustaan kehittämään pyrkivät opettajat oman työnsä onnistuneeksi vai eivät. Löysin aineistosta kuitenkin yhteisesti nousevia teemoja, joita opettajat toistivat tarkastellessaan itsetuntemukseen liittyviä asioita. Toisten ihmisten ja oman itsen tasavertainen, oikeudenmukainen ja myötätuntoinen kohtaaminen nousi näistä keskeisimpänä. Tutkimustenkin mukaan toisen ihmisen kohtaaminen ja välittäminen perustuvat juuri itsetuntemukseen ja empiirisen tarkasteluni perusteella tulkitsen itsetuntemusta ja sen tietoista kehittämistä myötätuntoisena oman itsen kohtaamisena.

Haastatellut opettajat olivat minulle entuudestaan tuttuja ja alun perin kolmesta mukaan pyytämästäni, lähti tutkimukseen lopulta kaksi perustellusti valittua opettajaa. He tulivat valituksi sen vuoksi, että heillä oli itsetuntemuksesta tietoa ja kokemusta sen tietoisesta kehittämisestä. Valinnan tarkoitus oli lisätä

tutkimuksen luotettavuutta suhteessa tutkimustehtävään tuoden aineistoon itsetuntemuksen elementit esille.

Äänitin haastattelut matkapuhelimella ja litteroin ne lähes sanasta sanaan säilyttääkseni haastattelun tunnelman. Huomasin, että erityisesti ensimmäisessä haastattelussa puhuin haastateltavan päälle ja tein muutamia johdattelevia ja olettavia kysymyksiä. Tuttuus saattoi aiheuttaa sen, että puheesta tuli tuttavallisempaa kuin siitä muutoin ehkä olisi tullut. Johdattelevat kysymykset saattoivat vaikuttaa siihen, että vastaajan oma ääni lähti suuntaan, joka ei välttämättä olisi ollut totta hänelle ilman olettavaa kysymystäni. Toinen haastattelu oli mielestäni ensimmäistä enemmän haastateltavan omaa puhetta, koska otin opikseni ensimmäisestä. Kuitenkin kokonaisuutta tarkastellen pidän haastatteluja haastateltavien omina ajatuksina.

Itsetuntemuksen tutkimiseen liittyy suuria haasteita, kuten itsetuntemuksen perusteiden määrittelemisen ja tulosten vertailu. Tutkimuksen teoreettista osaa kirjoittaessani huomasinkin, että itsetuntemus ei ole lainkaan yksiselitteisesti määriteltävissä. Päätin rajata tarkastelun tässä Gardnerin ja Neisserin tulkintoihin itsetuntemuksesta. Erilaisiakin polkuja olisi ollut tarjolla mutta Gardner liittyessään suomalaiseen koulujärjestelmään älykkyysteoriansa valossa tuntui sopivimmalta työn taustalle.

Myös itsensä tarkkailuun liittyy ongelmia ja puutteita, jotka voivat heikentää tutkimuksen luotettavuutta. Itsetarkkailu sinällään on aina puutteellista ja jättää sivuun asiat, joille itsensä tarkkailija on sokea. Paradoksaalista on, että ilman itsensä tarkkailua ei voi tuntea itseään. Toisaalta tässä tutkimuksessa ei ollutkaan tarkoitus tarkastella, miten opettajat tuntevat itseään vaan pikemminkin, millä tavoin he sanoittavat itsetuntemustaan ja tutkimuksen tarkoitus oli tehdä tästä materiaalista synteesiä suhteessa siihen teoreettiseen taustaan, mitä itsensä tuntemisesta on kirjoitettu ja sanottu.

Mielestäni onnistuin tuloksissa kohtuullisesti kokoamaan aineistosta opettajan työn kannalta olennaisen itsetuntemukseen liittyvän materiaalin. Tutkimuksen luotettavuutta olisi voinut lisätä se, että aineisto olisi kerätty haastattelun sijasta tai lisäksi käyttämällä jotain toista menetelmää, kuten vapaata kirjoitusta tai itsetuntemukseen liittyvää lomaketta. Haastateltavien runsaampi määrä olisi saattanut tuoda syvempää näkökulmaa asiaan. Myös ihmisten persoonien ero, tutkimustilanteen ero, minun ja tutkittavan suhteen laatu

ja olosuhteet vaikuttivat vastauksiin, joita tutkittavilta sain. Haastateltavat kuvasivat itsetuntemuksen elementtejä suhteessa itseensä ja suhteessa toisiin. He kuvasivat itsetuntemusta oman keskeneräisyyden ja elinikäisen oppimisen kautta sekä kohtaamisen laatua toisen ihmisen kanssa. Itsetuntemuksen elementtien kuvaamisen kautta tutkimukseni pelkistyi samoihin päätelmiin kuin itsetuntemusta ja opettajan työtä aiemmin tutkineet ovat tulleet. Itsetuntemus, vuorovaikutus, kohtaaminen, autenttisuus ja arvot ovat onnistuneen opettajan työn kulmakivi. Ne rakentavat pohjan, jolle ihmisen kasvu ja oppiminen voivat tapahtua. Näin ollen tutkimukseni empiirinen osa löysi mielestäni omalla matkallaan sinne, mihin muidenkin tutkimukset ja päätelmät olivat vieneet.

Analysoin aineiston teemoittelemalla ja pelkistämällä aineistoa. Valitsin aineistosta itselleni tärkeimmiltä tuntuneet vastaukset suhteessa tutkimustehtävääni. Olisin voinut valita erilaisenkin suunnan. Kuten aluksi valitsinkin. Analyysin alussa lähdin kirjoittamaan auki jokaisen itsetuntemuksen elementin alle kuvailuja. Se tuntui kuitenkin vielä liian lavealta ja jatkoin aineiston pelkistämistä. Lopulta löysin kaksi pääkategoriaa, joiden alle syntyi alakategoriat. Kategoriat syntyivät oman intuitioni ja tunteeni perusteella, joku toinen olisi voinut löytää samasta aineistosta eri asioita. Tämä käsillä oleva raportti on minun tulkintani kahden ihmisen haastattelusta ja heidän itsetuntemuksen keskeisten asioiden kuvailusta. Olen kuitenkin pyrkinyt säilyttämään mahdollisimman objektiivisen ja avoimen suhteen aineistoon ja sen vuoksi tuonut opettajien omaa ääntä mahdollisimman paljon raportoinnissa kuuluviksi.

Tutkimuksen raportoinnissa on pyritty säilyttämään haastateltavien anonymiteettiä. Tulosten tarkastelua varten informantit saivat mahdollisuuden tutustua työhön ennen sen julkaisemista. Tällä haluttiin varmistaa, että merkitystulkinnat opettajien puheesta on tulkittu tavalla, joka on totta myös heille. Aineisto kerättiin vuoden 2017 lopussa ja vuoden 2018 alussa. Raportti valmistui 2019 lopussa, joten lähes kahden vuoden aikaväli haastattelun ja valmistumisen välillä voivat osaltaan vaikuttaa siihen, miten ja mitä haastateltavat ja itse tutkijana muistamme ajatuksistamme aineistonkeruuhetkellä.

Päädyin tuloksissa esittelemääni jaotteluun saadakseni yhdenlaisen jäsennellyn supistuksen haastatteluaineistosta, jossa jokaista kysymystä pohtiessa kaikki itsetuntemuksen elementit olivat mukana. Yksikään itsetuntemuksen kahdeksasta elementistä, joihin haastattelurunko (ks. Liite 1.)

pohjautui, ei esiintynyt toisista irrallisena. Se teki jaottelun haastavaksi. Kuviossa 1. pyrin kuvan kautta hahmottamaan asiaa löytäen itsetuntemukselle kaksi pääkategoriaa: Itsen ja toisen kohtaamisen, joiden välisissä suhteissa itsetuntemus tapahtuu ja syventyy.

7 POHDINTA

7.1 Uuden ajan opettajuus – itsetuntemus valona tuntemattomalla tiellä

Skinnari (2004, 31) on puhunut postmodernin ajan vaihtumisesta transmoderniksi ajaksi, jolloin ihmisyyys alkaa nousta tietoiseksi arvoksi. Tahdomme elää kokonaisvaltaista elämää ja kokea elämän tarkoitukselliseksi. Yksi tutkielmani tarkoitus oli tuoda itsensä tuntemisen merkitystä esille opettajan työssä ja opettamiskulttuurin muutoksessa, jota nykykoulu suorastaan huutaa tapahtuvaksi. Lähtöajatukseni oli Helena Aarniota mukailleen se, että opettajan työssä onnistuminen kulminoituu itsensä tuntemiseen. Millaista on onnistunut opettajan työ? Opettajan työ on professio, jota tehdään koko persoonalla, ja toiminnan luonnetta ja laatua ohjaavat opettajan persoonasta ja sisäisyydestä kumpuavat arvot. Mitä syvemmin opettaja tutustuu itseensä, omaan sisäisyyteensä ja toimintansa taustavaikuttajiin, sen paremmin hän kykenee toimimaan tiedostavana arvokasvattajana ja toteuttamaan kasvatuksen keskeisintä päämäärää – ihmiseksi kasvamaan saattamista. Itsetuntemuksen kehittäminen ja opettajan eheä suhde itseensä luovat pohjan kasvatettavan tukemiselle ja vastuun ottamiselle itsestään ja elämästään. (Ks. Esim. Aarnio 2010; Heikkinen 1999; Skinnari 2004; Tirri ja Kuusisto 2019.)

Tutkimuksen päätulokset olivat opettajan itsetuntemuksen kiteytyminen hänen suhteeseen itsensä kanssa sekä toisten ihmisten kanssa. Kohtaaminen itsen ja toisen kanssa. Voidaankin sanoa, että merkityksellistä opettajan itsetuntemuksesta tulee juuri sisäisen kasvun, onnellisuuden ja onnistuneen kohtaamisen vuoksi. Itsensä tunteva opettaja on vastuullinen ja eettisesti toimiva. Hän on perillä omaa toimintaa ohjaavista taustatekijöistä eikä siirrä omia tunteitaan luokkahuoneeseen tai toisiin ihmisiin kouluuyhteisössä. Itsetuntemus tulee merkitykselliseksi myös opettajan työssä jaksamisen ja opetuksen onnistumisen näkökulmissa.

Tutkimuksen opettajien toimintaa ohjasivat vahvat arvot, tasavertaisuus, oikeudenmukaisuus ja rakkaudellisuus. Opettajuus näyttäytyi minä-sinä suhteessa kahden toisilleen tuntemattoman ihmisen välisenä suhteena, jonka keskiössä on jokaisen minuuden sisin ydin, itseys. Keskeinen havainto oli, miten ihmiseksi kasvamisen elementti kulkee opettajan työssä mukana oppiasteesta riippumatta. Arvot, tarpeet ja oma persoona nivoutuvat kaikki yhteen tavalla, josta on vaikea paloitella osia erillistä tarkastelua varten. Keskenenäisyys oli yksi itseäni vahvasti inspiroiva havainto, koska mielestäni se ilmentää syvää inhimillisyyttä, elinikäistä oppimista ja myötätuntoisuutta itseä kohtaan. Opettajan työssä keskenenäisyys tarkoittaa avointa ja vilpitöntä, joskus humorististakin, suhtautumista omaan keskenkasvuisuuteen ja ei-tietämiseen. Myös opettaja on ihminen, joka vaeltaessaan elämän polulla etsii vastausta oman elämänsä tarkoitukseen. Kuka minä olen ja millainen ihminen minä olen, ovat kysymyksiä, joita opettajan tulee säännöllisin väliajoin kysyä itseltään ja löytää rehellinen vastaus sisältään.

Tärkeä havainto oli myös opettajan olemisen laadun välittyminen oppilaisiin ja heijastuminen opetukseen saakka. Tunteet tarttuvat ja vaikuttavat opettajan ja opiskelijoiden välisiin suhteisiin sekä oppimisympäristöön. Opettajan tärkeä tehtävä on kasvattaa omaa sisintään, löytää omien tunteidensa äärelle ja antaa aidon itsensä tulla osaksi sitä ympäristöä, jossa hän vaikuttaa. Sillä tavoin opettajalle syntyy mahdollisuus kutsua esiin myös niitä todellisen itsen siemeniä, jotka varovasti pieninä versoina kasvatettavissa nousevat pintaan. Ilman autenttisuutta, ei voi luoda autenttisuutta. Auktoriteetin asemasta oppilaan ja opiskelijoiden kanssa samalle tasolla laskeutuminen ihmisenä mahdollistaa aidon kohtaamisen ja toisen kohottamisen. Opettajan on tultava alemmas ja puhuttava oppilaalle siltä tasolta missä tämä on. Hänen tehtävänä on ottaa kädestä kiinni ja omalla esimerkillään kohottaa oppilas niin, että lopulta opettajasta itsestään tulee tarpeeton oppilaalle. Silloin opettajan työ on täytetty.

Oman olemisen välittyminen nivoutuu itsensä tuntemiseen. Itsensä tunteva opettaja on tietoinen tilaan siirtämistään tunteista ja olemisen laadusta. Eettisesti toimiessaan opettajalla on halu tarvittaessa pyrkiä oman läsnäolon kehittämiseen ja parantamiseen. Haastattelemani opettajat olivat löytäneet menetelmiä, jotka toimivat heillä ja joita käyttämällä he voivat vaikuttaa omaan olemiseensa. Omaan olotilaan ja kokemukseen vaikuttaminen on osa itsesäätelyä, jota ilman

opettaja ei pärjää hektisessä ja haastavia tilanteita sisältävässä koulumaailmassa.

Vaikka itsetuntemus on luonnollisestikin kehittyvä prosessi niin välttämättä pitkäkään opettajan ura ei automaattisesti tuo itsetuntemusta, kuten totesin opettajien tunnetaitoihin liittyvästä artikkelista, jossa 20 vuotta opettajan ja rehtorin työtä tehnyt Minna Perkiö (2019) kuvailee oppimaansa tunnetaitokoulutuksesta: *”Mulle isoin juttu Lasten Tunnetaito-ohjaajakoulutuksessa oli oppia huomaamaan, mitä mun sisällä erilaisissa tilanteissa tapahtuu. Löytää oma voima ja omat rajat. Samalla tulin myötätuntoisemmaksi sille, mitä kollegoiden ja oppilaiden sisällä erilaisissa tilanteissa tapahtuu.”* Perkiö kuvasi myös omien rajojen löytämisen, luottamuksen ja itsemyötätunnon lisääntymisen olleen hänelle tärkeitä työhyvinvointia lisääviä tekijöitä.

Opettajan työ arjessa voi olla välillä erittäin kiireistä, kaoottista ja yhä vain vaativampaa. Tähän kaikkeen opettaja tarvitsee taitoja, jotka tukevat häntä työssä. Omien tunteiden ja tarpeiden tunnistaminen ja nimeäminen auttavat opettajaa jäsentelemään omaa oloa tavalla, joka tukee arjen keskellä. Se vaikuttaa vuorovaikutukseen ja tuo uudenlaisia suhtautumistapoja sekä omaan käyttäytymiseen että kohtaamisiin oppilaiden, huoltajien ja kollegoiden kanssa.

7.2 Miten saatellaan kasvamaan ihmiseksi?

Muistelen itseäni parikymppisenä lukionpäättäneenä nuorena naisena ja pohdin tässä tutkielmassa juuri esittelemääni opettajan työn tehtäviä ja kasvatuksen päämääriä: *”Toisen ihmisen kasvamaan saattaminen. Toisen ihmisen itseytymisen tukija. Elämäntarkoituksen oivaltamisessa auttaminen.”* Opettajan työn tehtävän kuvaileminen ihmiseksi kasvamisen saattajana, tuntuu parikymppisen juuri lukion päättäneen itseni asemasta erittäin kaukaiselta. Se tuntuu jopa niin kaukaiselta, että tuskin olisin siihen tehtävään riittänyt. Enkä pysty varmaksi sanoa riittäväni siihen nytkään.

Mietin ihmisiä, jotka jossain kohtaa elämänsä, nuorina tai aikuisina hakeutuvat opiskelemaan ja etsivät itselleen sopivaa ammattia sekä oman elämänsä tarkoitusta. He ehkä haluavat tulla opettajiksi koska he haluavat opettaa. Ehkä he haluavat tulla opettajiksi koska he haluavat jakaa jotain jostain itselle tärkeästä asiasta tai osaamisesta. Haluavatko he tulla opettajiksi

elämäntarkoituksen tähden? Oppivatko he opettamaan elämäntarkoituksen löytämistä? Miten elämäntarkoitusta voi kutsua toisessa, jos ei itsekään ole sitä oivaltanut? Jos oman itsen toteutuminen on jatkuva oppimisen prosessi, mistä tietää, että on tullut siinä pisteeseen, jossa sitä voi jo jakaa ympärilleen myös omassa keskeneräisyydessään?

Onko opettajana oleminen muuta kuin toisen elämäntarkoituksen löytämisen tukemista? Kokemukseni perusteella se on muutakin, se on ihmisenä ihmiselle olemista, kaikkina ikäkausina. Se on elämistä yhteisössä toisten kanssa, jakaen siitä kohdasta itseään missä juuri itse omalla polullaan on. Se on oman itsensä likoon laittamista ja rehellisyyttä katsoa itseä kiperissäkin tilanteissa. Opettajuus on kasvamista. Opettajan vastuu toisen ihmisen itseytymisen tukijana saa tärkeän merkityksen jokaisessa oppiasteessa ja laitoksessa, lapsuudesta opettajankoulutukseen ja siitä eteenpäin kaikissa oman itsen löytämiseen liittyvissä oppimistilanteissa.

Jään myös miettimään, millaiset eväät opettajankoulutus antaa ihmiseksi kasvattamiseen opettajalle, jonka käytännön työ on toimia luokkahuoneen villillä kentällä, jossa kokeneimmankin opettajan taidot, tiedot ja kokemus saattavat joskus olla riittämättömät. Opetetaanko opettajille rinnalla kulkemista, kohtaamista, ihmisenä ihmiselle olemista? Vai ovatko kohtaamisen ja itsesi tuntemisen taidot työn mukanaan tuomia taitoja, jotka joko opit ja onnistut työssäsi tai sitten et opi ja et onnistu työssäsi opettajana? Jäävätkö itsetuntemustaidot, vuorovaikutustaidot ja läsnäolon taidot täysin opettajan oman kiinnostuksen varaan vai olisiko niitä syytä opettaa jo opettajaksi opiskelevalle? Opetetaanko tulevalle opettajalle hyvän eettisesti toimivan opettajuuden taitoja? Voiko niitä opettaa? Jos voi opettaa, niin miten? Kenen opettajan arvoihin ja millä perusteella hyvän elämän opettamisen taidot silloin perustuisivat?

Onko se tulevaisuus, jonka kestävä rakentuminen on ajassa syntynyt hypoteesi, sellainen kuin uusia opetussuunnitelmia luodessa oli ajateltu? Se jää nähtäväksi. Jää nähtäväksi oliko vuoden 2016 opetussuunnitelmien perusteiden muuttaminen esimerkiksi vahvemmin digitalisaation suuntaan kestävä kehityksen, elämäntarkoituksen ja todelliseen hyvään kasvamista tukeva. Näitä kysymyksiä voisin kysyä itseltäni ja tulevaisuuden opettajuustutkimukselta. Ehkä tulevaisuudessa löytäen niihin vastauksiakin.

Tätä kirjoitelmaprosessiani läpi eläessäni löysin ainakin yhden vastauksen. Opettaja ei koskaan ole valmis. Eikä koskaan tule valmiiksi. Hyvä ja onnistunut opettajuus on keskeneräistä, se on raakilettä ja samalla oman arvonsa ymmärtävää. Opettajankouluttaja on yhteiskunnan kasvatuksen huipulla. Hänellä on sormissaan maailman muuttumisen avaimet. Ei taikasauvaa, koska työ on jokaisen yksilön, opettajan ja ihmisen tehtävä itse. Mutta opettajakoulutuksen opettajalla on vastuu ja valta herättää opettajan alussa kipinä, jota seuraamalla, ehkä ajan saatossa, löytyy polku, joka vie opettajan työn ja ihmisyyden ytimeen. Rakkauteen. Miten sinne löytää? Siihen en tällä kokemuksella ja tutkimuksellani pysty vastata. Ehkä tulevaisuudessa joku toinen inspiroituu etsimään vastausta siihen.

8 LÄHTEET

- Aarnio, H. 2010. Oppimisen ohjaaminen. Teoksessa S. Helakorpi, H. Aarnio & M. Majuri Ammattipedagogiikkaa uuteen oppimiskulttuuriin. HAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 1/2010, 155-178.
- Airaksinen, T. 1991. Ammattien ja ansaitseminen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Atjonen, P. 2005. Eettisesti laadukas opetus. Teoksessa O. Luukkainen ja R. Valli (toim.) Kaksitoista teesiä opettajalle. Keuruu: PS-kustannus, 56-66.
- Baker-Miller, J. The Development of Women's Sense of Self. Teoksessa J.V. Conn (toim.) Women's Spirituality: Resources for Christian Development. Eugene: Wipf and Stock Publishers, 165-176.
- Danzinger, K. 1997. The historical formation of selves. Teoksessa R.D. Ashmore & L. Jussim (toim.) Self and identity. New York: Oxford University Press, 137-159.
- Durant, W. 1956. Suuria ajattelijoita. The story of philosophy. Suom. J.A. Hollo. Helsinki: WSOY.
- Gardner, H. (1983). Frames of mind. The Theory of Multiple Intelligences. 2. painos. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (1999). Intelligence reframed: multiple intelligences for the 21st century. New York: Basic Books.
- Hakala, J. 2005. Oppimisen edistäminen. Teoksessa O. Luukkainen ja R. Valli (toim.) Kaksitoista teesiä opettajalle. Keuruu: PS-kustannus, 37-52.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Heikkinen, H. 1999. Tulla opettajaksi – tulla siksi mikä olet. Teoksessa H. Heikkinen, P. Moilanen & P. Räihä (toim.) Opettajuutta rakentamassa. Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytäntöjä 34.

- Huovilainen, M. 2019. Haastattelu: <https://tunnejataida.fi/artikkeli/aivotutkija-kasvatustieteen-professori-opettajan-omat-tunnetaidot-ovat-opettamisen-perusta/> (Luettu: 30.9.2019)
- Isokorpi, T. 2008. Pää pyörällä. Kaaoksesta rauhoittumiseen ja aitoon läsnäoloon. Juva: PS-kustannus.
- Kabat-Zinn, J. 2010. Tietoinen läsnäolo maailmassa. Helsinki: Basam Books.
- Kallinen, Y. 1971. Elämmekö unessa. Helsinki: Tammi.
- Kuusisto, E. & Tirri, K. 2013. Kasvun ajattelutapa opettajilla ja vanhemmilla: Tapaustutkimus suomalaisista kouluista. Teoksessa: Uusi oppiminen. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 8/2013. Helsinki: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta, 14-34.
- Laine, S., Kuusisto, E. & Tirri, K. 2016. Finnish teachers' conceptions of giftedness. Journal for The Education of The Gifted 39:2, 151-167.
- Laursen, P. F. 2004. Aito opettaja. Opas autenttiseen opettajuuteen. Keuruu: Otava Kirjapaino.
- Manka, M.-L. 2018. Työn ilon julistus 2018. Saatavilla: <http://docendum.fi/wp-content/uploads/2018/02/Tyo%CC%88nilonjulistus-2018.pdf>
- Maslow, A.H. 1976. The farther reaches of human nature. New York: Penguin. Saatavilla: <https://epdf.pub/queue/the-farther-reaches-of-human-nature.html>
- Mäkelä, S. 2009. Lahjakkuuden ja erityisvahvuuksien tunnistaminen. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/181728_1a_lahjakkuuden_ja_erytyisvahvuuksien_tunnistaminen-1_0.pdf
- Neisser, U. 2008. Five kinds of self-knowledge. Philosophical Psychology (Vol 1), 35-59.
- Niiniluoto I. 1997. Johdatus tieteenfilosofiaan: Käsitteen- ja teorianmuodostus. Helsinki: Otava.
- Onnismaa, J. 2010. Opettajien työhyvinvointi: Katsaus opettajien työhyvinvointitutkimuksiin 2004– 2009. Raportit ja selvitykset 2010: 1, Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/314259763_Opettajien_tyohyvinvointi_Opetushallitus

- Ojanen, M. 2011. Minä ja muut. Itsetuntemuksen kirja. Helsinki: Kustannus Osakeyhtiö Kotimaa/Kirjapaja.
- OAJ 2019. Opettajan arvot ja eettiset periaatteet. OAJ -ammattietiikka. Helsinki: OAJ. <https://www.oaj.fi/arjessa/opetustyon-eettiset-periaatteet/opettajan-arvot-ja-eettiset-periaatteet/> (Luettu 30.10.2019)
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014: 96. Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Perkiö, M. 2019. Tunnetaidot ovat opettajalle jaksamisen edellytys. Verkkohaastattelu: <https://tunnejatada.fi/artikkeli/opettaja-ltto-minna-perkiö-tunnetaidot-ovat-opettajalle-jaksamisen-edellytys/> (Luettu 15.11.2019)
- Puolimatka, T. 2010. Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat. Minuuden rakentamisen filosofia. Hämeenlinna. 2.painos. Ryttylä: Suunta-kirjat.
- Rauhala, L. 2014. Ihmiskäsitys ihmistyössä. uud. p. Helsinki: Yliopistopaino.
- Skinnari, S. 2004. Pedagoginen rakkaus. Kasvattaja elämäntarkoituksen ja ihmisyyden äärellä. Juva: PS-kustannus.
- Steinerkoulun kansainvälinen opetussuunnitelma 2004. Steinerpedagogiikan seura ry. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Tavi, A. 2014 Joogasutra oppaana harjoituksen tiellä. Helsinki: Kyriiri Oy.
- Taylor, C. 1995. Autenttisuuden etiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Tirri, K. 1999. Opettajan ammattietiikka. Helsinki: WSOY.
- Tirri, K. & Kuusisto, E. 2019. Opettajan ammattietiikkaa oppimassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Tirri, K. & Nokelainen, P. 2011. Measuring Multiple Intelligences and Moral Sensitivities in Education. Rotterdam: Sense Publisher. Saatavilla: <https://www.sensepublishers.com/media/645-measuring-multiple-intelligences-and-moral-sensitivities-in-education.pdf>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: Tammi.
- Tynjälä, P. 2008. Opettajan asiantuntijuus ja työkuulttuurit. Teoksessa M. Hillilä & P. Räihä (toim.) Samalta viivalta 2. Kasvatusalan valintayhteistyöhankkeen (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto 2008. Juva: PS-kustannus.

- Törmä, S. 1996. Kasvun mahdollisuus. Acta Universitatis Tamperensis A 496.
- Vuorikoski, M. 2003. Opettajan yhteiskunnallinen valta ja vastuu. Teoksessa M. Vuorikoski, S. Törmä & S. Viskari (toim.) Opettajan vaiettu valta. Tampere: Vastapaino, 17-53.
- Viskari, S. 2003. Pedagogisen rakkauden mahdollisuus. Teoksessa: M. Vuorikoski, S. Törmä & S. Viskari Opettajan vaiettu valta. Tampere: Vastapaino, 155-178.
- Värri, V-M. 2004. Hyvä kasvatust – kasvatust hyvään. Tampere: Yliopistopaino Oy.
- Värri, V-M. 2007. Kasvatustfilosofian tärkein tehtävä. Niin & Näin 1/2007: 52, 70-73.
- Yli-Luoma, P.V.J. 2003. Hyvä opettaja. Sipoo: IMDL Oy.

Teemahaastattelurunko

5.12.17

Mia Ulvila

Teemahaastattelun teemat: (Aarnioita, 2010, mukaillen):

Ennakkokäsitykset, tarpeet, tunteiden kokeminen, ominaisuudet, arvot, puolustuskeinot sekä tietoisuus itsestä suhteessa muihin ja muista suhteessa itseen

1. Kuvaile sinulle tärkeitä arvoja.
2. Kerro jotain siitä, millaiset kohtaamiset työssäsi ovat sinulle haasteellisia/miellyttäviä.
3. Miten koet ennako-olettamuksesi vaikuttavan em. tilanteiden kokemiseen työssäsi?
4. Kerro jotain tarpeistasi suhteessa työhösi ja muuhun elämääsi.
5. Miten hyvin koet tarpeittesi täyttyvän elämässäsi tällä hetkellä?
6. Kerro jotain puolustautumiskeinoista ja kuvaile jokin tilanne, missä tunnistat suojautumiskeinon käynnistyneen?
7. Millä tavoin suojautumiskeinosi vaikuttavat työhösi ja kohtaamiseesi toisten/lasten/kasvatettavien/opiskelijoiden kanssa?
8. Kuvaile persoonasi vahvoja ominaisuuksia ja niiden merkitystä työhösi opettajana.
9. Kerro jostain persoonasi ominaisuudesta, johon kaipaisit muutosta tai tunnistat kehittymisen tarvetta.
10. Kerro jotain siitä, millä tavoin uskot vaikuttavasi muihin, esimerkiksi ryhmässä?
11. Millaisen roolin yleensä otat ryhmätilanteissa?
12. Kerro jotain siitä, millä tavoin tunnistat muiden vaikuttavan omaan toimintaasi.